قاوغەکی مۆدێرن و ڕۆحەکی ترادیسیۆنال ... ئەحمەد ڕەسوڵ

لە سەدەی هەژدە و نۆزدەدا لەمسەر تا ئەوسەری کوردستان، کۆمەڵێک دەسەڵاتدارێتی بچوکی لۆکاڵی بەناوی میرنشین لەلایەن کۆمەڵێک ئاغا، شێخ، بەگ و بەگزادەوە وەکو نوێنەرایەتیکردنی دەسەڵاتدارێتیە گەورە دەرەکییەکان و ئیمپراتۆرێتییەکان بەسەر خەڵکی ناوچەکانیانەوە، بوونی کورد بەرجەستە دەکات کە خۆی ئەم دەسەڵاتدارێتییە ناوچەییە ئاغاواتیانە بەربەستی گەورەی بەردەم پەرەسەندنی سروشتیی کۆمەڵایەتی جڤات و گەشەی ڕاستەقینەی کۆمەڵگای کوردی بوون.

سەدەی بیست و ناسیۆنالیزم

لە سەدەی بیستدا جۆرێک لە هۆشیاری لەبارەی بوونێکی کوردیانەی گشتگیر سەرهەڵدەدات، کە هۆشیارییەکی ناسیۆنالیستییە، بەڵام هەمان شێوە فۆڕمی ئەم هۆشیارییە، فۆڕمەکی خێڵەکیانەی لۆکاڵی، هۆشیارییەک لە ڕواڵەتدا باس لە ناسیۆنالیزم وەکو تەزێیەکی مۆدێرن بۆ تەعبیر لە ڕۆحی دەستەجەمعیانەی ئینسانی کورد دەکات، بەڵام ئەم گوتارە لە ڕێگەوە بە توندی بەستراوەیە بە ستراکتوری خێڵ و قەبەلیەتەوە. ئیشکردنی ناسیۆنالیزم لە دروشم و شیعریەتی سیاسی تێناپەڕێت، بەو مانایەی تەنها گوتاری سیاسی-شیعری و هەندێ فۆڕمی سیاسەتکردن "وەک پەیکەری حزب و ناونانی کۆمەڵە و گروپەکان" شتێک لە ناسیۆنالیزم و دنیای مۆدێرنەوە وەردەگرن، بەڵام کۆی پڕاکتیکی سیاسی و دەسەڵاتدارێتی هەم لەنێو حزب و هەم لە نێو شۆڕشەکاندا، هەمان هەژمونی کۆلێکتڤیی خێڵگەرایانەی ئەنتی ئیندیڤیدە.

ناسیۆنالیزم خۆی هۆشیارییەکی ئیندیڤیدییە "واتا هۆشیاری تاکەکانە سەبارەت بە بوونی خۆیان لە چوارچێوەی کۆیەکدا"، هەڵبەت مەبەست لەم قسەیە ئەوە نییە کە ناسیۆنالیزم بە سروشتی لە نێو هۆشیاری تاکدا بە بوونی هیچ سپێتێک و هیچ سەرچاوەیەک بەرهەم دێت، بەڵکو مەبەست لەوەیە کە ناسیۆنالیزم چاندنی جۆرێک لە بیرکردنەوەیە لە نێو تاکەکاندا کە هەست بکەن ئەوان سەر بە کۆیەکن و بەبێ ئەو کۆیە ئەویش نابێت و ئینتیمایەکی توند بیبەستێتەوە بە کۆی جڤاتەوە لەسەر کۆمەڵێک هاوبەش و تایبەتمەندێتی کە سەرچاوەی تیشکدانەوەی ئەم هۆشیارییە نوخبەیەکە لە بەرهەمهێنەرانی بیری ناسیۆنالیزم، هەڵگر و

وەرگێڕانی ئەم بیرەش لەسەر دەستی ئەکتیڤیستی سیاسی و کۆمەڵایەتی لەگەڵ حزب و گروپە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانەوەیە. واتا ناسیۆنالیزم بەبوونی ئیندیڤیدەوە مانا پەیدا دەکات، لێرەوە هەر ناسیۆنالیزمێک بە بوونی ڕاستەقینەی ئیندیڤید ناسیۆنالیزمێکی فەیک و شکڵیە ناتوانێت هەڵگری ڕۆحی ڕاستەقینەی ناسیۆنالیزم بێت. قەبەلیەت و خێڵگەرایش بە توندی دژ بە سەرهەڵدانی مرۆڤە وەک تاک. لێرەوە ئەمە لەسەدەی بیستدا لە بەردەم ناسیۆنالیزمێکی قاوغیی و شکڵیداین، بە کۆنتێنت و ڕۆحێکی پڕاوپڕ خێڵەکیانەی فیۆداڵییەوە. ئەم ناسیۆنالیزمە خێڵەکی و فیۆداڵییە لەسەدەی بیستدا ناودەنرێت بە کوردایەتی، بزووتنەوەی کوردایەتی یان بزووتنەوەی سیاسیی کوردی.

بزووتنەوەی کوردایەتی وەک دوالیزم

بزووتنەوەی کوردایەتی لە سەدەی بیستدا بە مەنتاڵیتیە سیاسی و بونیادە گوتاریەکەی خۆیەوە بزووتنەوەیەکی سیاسی ئاغاواتی و خێڵەکیانەیە کە بە توندی دژ بە لەدایکبوونی مرۆڤە وەکو بوون و کەینونەیەکی سەربەخۆ، خاوەن ئیرادە و بڕیاری سەربەخۆ، خاوەن خواست و هۆشیاری تاکگەرایانەی خۆی، چونکە لەدایکبوونی سروشتی و ڕاستەقینەی ئیندیڤید لە کۆمەڵگای ئەمەدا دژ بە ڕۆحی بزووتنەوەکەیە “بزووتنەوەی کوردایەتی” کەلەسەر کۆگەلیی خێڵ و بێئیرادەیی تاک ڕاوەستاوە. بزووتنەوەی کوردایەتی لەسەر ئاستی ڕیتۆریکی سیاسی و گوتارە مێدیاییەکەی وەکو ناسیۆنالیزم و وەکو بزووتنەوەیەکی سیاسی نەتەوەیی خۆی نمایشدەکات و لەسەر ئاستی ئەکت و پڕاکتیکی سیاسی و مامەڵەکردنی لەگەڵ ئیدارە و ئابوریدا، تێگەیشتن و کارکردنی لەهەمبەر هێزی جەنگاوەرانەی خۆیدا، هەم مامەڵەکردنی لەگەڵ ئینسان وەکو تاک، بزووتنەیەکە بە توندی گرێدراو بە ڕۆحی خێڵ و بە توندی گرێدراو بە بنەما ستراکتوریەکانی هیرارکیەتی دەسەڵاتەوە لە نێو خێڵدا.

لێرەوە بزووتنەوەی کوردایەتی، بە هەمانشێوەی میرنشینەکانی کۆمەڵگای ئێمە و بگرە زیاتر “ئەگەر میرنشینەکان لەسەردەمێکدا بوون کە کرانەوەی عەقڵی و مۆدێرنیزەبوونی بەها و نۆڕمەکان لە کۆمەڵگا خۆراواییەکاندا تازە بوون و هەم دەرکەوتنی ناسیۆنالیزم هێشتا نەگەیشتبوو بە ئەوجی خۆی ئەوا لەسەدەی بیستدا و بە گوێرەی بزووتنەوەی سیاسیی کوردییەوە ئەو بەها و نۆڕمە مۆدێرنانە و هەم کرانەوەی عەقڵییەی لە دنیای خۆراوا و لە کۆمەڵگاکانی دەوروبەریشماندا قۆناغ و زەمەنی زۆری بڕیبوو” هەم هێزێک و دەسەڵاتێکی دژ بە بوونی تاکگەرایانەی ئینسان بووە و هەم دژ بە

سەرهەڵدانیەتی ئەمە سەرباری دژایەتیکردنی بە هەر ژینگە و زەمینەیەک کە هەوڵ بە سازدانی بدرێت بۆ ئامانجی سەرهەڵدانی تاک. بۆیە بزووتنەوەی کوردایەتی لەسەر بێمافی و ڤیکتیمایزی تاک ڕاوەستاوە. کۆگەلیەک کە بوونی هەبێت لە تێگەیشتنی ئەم بزووتنەوە سیاسیەوە، تەنها وەکو بوونێکی کۆیی بە قوربانی و قوربانیدانە.

سەرنجێکی خێرا کە لەسەرەدا ئاماژەی پێبەدەم ئەوەیە هەڵبەت کە سەرەتای ئەو هۆشیارییە ناسیۆنالیستییە مۆدێرنە لە سەرەتاکانی سەدەی بیستدا بە تایبەت لە باشوری کوردستان لەسەر دەستی کۆمەڵێک خوێندەواری خاوەن هۆشیاری مۆدێرنەوە سەرهەڵدەدات بەڵام هەر زوو دەکەوێتەوە ژێر هەژمونی خێڵ و فیۆداڵیزمەوە.

کوردبوون قوربانیێکی دوو دیو

لە درێژایی سەدەی بیستدا لە نێو دەوڵەتە پۆست کۆلۆنیاڵیەکانی داگیرکاری چواردەور، کورد بوونێکی فیزیکیە بە پەڕاوێزێکی کلتوری و هونەریەوە. هەر هەوڵ و سەردەرهێنانێکی کورد بە تەعبیر لە بوونێکی دیکەی جیاواز گۆڕاوە بە تراژیدیا و هەمیشە وەک بوویەکی ڤیکتم لە نێو چێوەی ئەو دەوڵەتانەدا ستاتەی هەبووە. واتا ئەم بوونە بەردەوامەی کورد وەک سەکریفایس و قوربانی، هەمیشە لەسەر دوو ئاست کاریگەری قووڵی هەبووە:

یەکەمیان: بەردەوام کودبوون لە دۆخێکی بێمەرجدا سوتەمەنیەکی بەنرخ بووە بۆ هەموو ئەو شۆڕش و بزووتنەوە چەکداریانەی لەلایەن بزووتنەوەی کوردایەتیەوە، دژ بەو سۆڤرێنیتیە دەوڵەتیەی لە سەنتەردا "سەنترالیزەی بوون، هێز و دەسەڵات لە پایتەختەکاندا، هەر چوار پایتەختەکە" بەرپاکراون.

دووەمیان: لە درێژایی ئەو بزووتنەوەی چەکداری و شۆڕشانەدا، بوونی کورد بەبەردەوامی تارگەتی خالێکردنەوەی توندوتیژی و ڕەوایەتیپێدانی ئەو هێزە ئەگرێسیڤە بووە کە لە نێو خودی پاشقەڵەیی کۆمەڵگاکانی ئەم ناوچەیەوە سەریهەڵداوە.

لە سەدەی بیستدا عێراق وەکو دەوڵەتێکی نوێ بە دەزگا مۆدێرنەکانی دنیای هاوچەرخەوە "وەکو هەموو دەوڵەتە پۆست کۆلۆنیاڵیەکانی ئەم ناوچەیە" نەک نەیتوانی کۆمەڵگا لەسەر بەها و نۆرمەکانی بەرهەمهاتووی مۆدێرنیتی موتوربە بکات بەڵکو دەوڵەت بە دەزگا مۆدێرنە ئەمنی و هەواڵگریەکانی و بە سوپایەکی مۆدێرنی پڕ چەکی

پێشکەوتوو و بەهێز، بوو بە سیستمێکی کۆنترۆڵ بەسەر کۆمەڵگاوە تا گەیشتنی بە ترۆپک لە دەیەی هەشتاکانی عێراقی سەدام حسێندا، هەڵبەت هاوشانی میلیتاریزەکردنی کۆمەڵگا و هەم کۆنترۆڵکردنی، پرۆسەی سیستماتیکیانەی لەناوبردنی بوونی کورد گەیشت بە ئەو پەڕی بەربەریەت و دڕندەیی خۆی. ئەو سیستەمە [illegible] و کۆنترۆڵکردنە میلیتاریستیەی کۆمەڵگای عێراقی و کردنی دەوڵەت بە دەزگایەکی هەواڵگری و سوپایەکی گەورە نەک هەر ڕێگەی لە گەشەکردنی سروشتیانەی کۆمەڵگا گرت بەڵکو کۆمەڵگای کردە کۆمەڵێک پێکهاتەی ناهەمەجینی چەپێنراو.

ڕاپەڕین و دەسەڵاتدارێتی بزووتنەوەی کوردایەتی

داگیرکردنی کوێت لەلایەن عێراق و لە ئاکامدا هێرشی هاوپەیمانان بە سەر عێراق، تێکشکانی سوپا، لاوازبوونی کۆنترۆڵکردنی کۆمەڵگا و لاوازبوونی دەزگا هەواڵگریەکان بوو بە هۆکاری دروستبوونی بۆشایی گەورەی ئەمنی و کەلێنی گەورەی لە ناو سیستمدا دروستکرد، ئەمەش وایکرد ئەو چەپاندنەی چەندین دەیە بەسەر کۆمەڵگای کوردستانەوە بوو، هەم درزی تێکەوێت و هەم ببێتە دەرچەیەک بۆ دەرچوونی ئەو ووزە چەپێنراوەی توندوتیژی کە دەرئەنجام بووە هۆی ڕاماڵینی دەزگاکانی دەوڵەت لە کوردستان و دواتر خۆسەپاندنی دوو جەمسەرە سەرەکیەکەی بزووتنەوەی کوردایەتی "پارتی و یەکێتی" بەسەر کۆمەڵگادا.

دەسەڵاتدارێتی لە هەرێمی کوردستاندا لە دوای ڕاپەڕین، ئەو دەزگایانەی کە وەکو ڕوخساری دەسەڵاتدارێتیەکی دیموکراتیک و مۆدێرن دەرکەوتوون، وەکو ڕوخساری خۆی ڕوو بە دنیا دەرەوە دامەزراند. هەروەکچۆن بووتنەوەی کوردایەتی لە درێژایی تەمەنی خۆیدا لەسەر هەردوو دوالیزمی مۆدێرن و ترادیسیۆن وەستاوە، گوتاری سیاسی و میدیایی لەگەڵ دروشمگەلی ناسیۆنالیستی و دیموکراتیکی مۆدێرن لەسەر ئاستی شکڵ و قاوغ هەروەها ناوەڕۆکێکی ترادیسۆنە و ئەکت و پراکتیکی سیاسی و حزبیی خێڵەگەرایانە لەگەڵ پەیوەندیەکی قەبەلی بە دنیای کوردی خۆیەوە و دنیای دەرەوەش، بەهەمانشێوە دەزگا مۆدێرن و دیموکراتیکەکانی وەکو پەرلەمان، دەسەڵاتی قەزایی، حکومەت، وەزارەتەکان و سێکتەرەکانی ناو هەر کۆمەڵگایەکی مۆدێرن وەکو ڕوخسارێکی مۆدێرن و دیموکراتیک بەڵام شکڵی و تەنها وەک قاوغ. چونکە کارکردنی ئەم دەزگایانە لە ناوەوە بەپێی بنەما ستراکتوریەکانی خێڵ بەڕێوەدەبرێن و هەڵگری هەمان بەها و نۆرمە ترادیسیۆناڵەکانن. ئەم دەزگایانە بەتاڵکراونەتەوە لە شوناس و

نۆڕمی مۆدێرنی تایبەت بەو دەزگا و کایانە خۆیان، بەڵکو موتوربە کراون بە شوناسی دیوەخانی و ئاغاواتیانە، بە کارکردنی خێڵەکیانە و بە نۆڕمی ترادیسیۆنانە.

لێرەوە بزووتنەوەی کوردایەتی هەروەک سروشتی خۆی، دەزگاکانی دەسەڵاتدارێتیشی لە هەرێمی کوردستاندا بەسەر قاوغێکی مۆدێرن و ڕۆحێکی خێڵەکیانەدا دابەشکردووە، قاوغە مۆدێرنەکە وەکو ماسکێک ڕوو بەدنیای دەرەوە و کارکردن و شوناس و نۆڕمەکانیشی وەکو ناوەڕۆکێکی ترادیسیۆنانەی خێڵەکیی ڕووبە دنیای ناوەوەی کوردی. واتا بزووتنەوەی کوردایەتی هەم خۆی لە درێژایی نزیکەی ٧٠ ساڵەی تەمەنی خۆیدا بەسەر دوالیزمی مۆدێرن و ترادیسیۆندا دابەشبووە کە قاوغەکەی بە دەرەوە و ناوەڕۆک و ڕۆحەکەی بە ناوەوە بووە، بەهەمان شێوە لە دوای ڕاپەڕین دەسەڵاتدارێتیشی لەسەر هەمان ستاندارد و هەمان دوالیزم دامەزراند.

دیموکراسیەت وەک پڕۆسێسێکی فرە ڕەهەند، جگە لەوەی هەڵبژاردنی پاک و ئازادی گەرەکە، بەڵام بە کۆمەڵێک نۆڕم و بەهای دیکەوە بەستراوە، کە یەکێک لەوانە تاکگەرایی " Indvidualism " ە. تاکگەرایی یەکێک لە پایە گرنگەکانی هەم هەڵبژاردنێکی دیموکراتیک و ڕاستەقینەیە، هەم دەزگا مۆدێرنەکانی هەر سیستەمێکی دیموکراسیە. لێدان لە هەموو ئەو بنەما و پرەنسیپانەی کە دەشێت تاکی ئازد و خاوەن ئیرادەی لێوە بەرهەمبێت، لێدان لەو میکانیزمانەی ئیشکردنی دەزگاکانی ئەو دەسەڵاتدارێتی کە دیسانەوە دەشێت تاکگەرایی لە نێو سیستەمێکی یاسایی و دیموکراتیکدا بێنێتە بوون، لێدانە لە پەرەسەندنی سروشتیی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردستان، کە لە درێژایی تەمەنی خۆیدا دەسەڵاتدارێتیەکەی بزووتنەوەی کوردایەتی وەک پلان و ستراتیژ کاری لەسەر کردووە. . دەسەڵاتدارێتی بزووتنەوەی کوردایەتی وەک قاوغێکی مۆدێرن و دیموکراتی و ڕۆحێکی خێڵەکی ترادیسیۆنانە دژ بە لەدایکبوونی مرۆڤە وەک تاکی خاوەن ئیرادە و بڕیار، وەک تاکی خاوەن هۆشیاری تاکیی و سەربەخۆ لە خێڵ. بەوپێیەی کە شکڵی ساختە و درۆزنانەی دەسەڵاتدارێتی لە کوردستان لەسەر بێشکۆیی و بێئیرادەیی تاک ڕاوەستاوە، ئەوا زەمینەی ئیشکردن بە دیموکراتیزەکردنی دەزگاکانی دەسەڵاتدارێتی و مۆدێرنیزەکردنی ڕاستەقینەی کۆمەڵگای ئێمە بە پلەی یەکەم و سەرەکی کارکردنە بە لەدایکبوونی ئینسان وەک تاک.

پارتە کوردییەکان و قەرەبووکردنەوەی زیانلێکەوتوانی هەڵەبجە … عەلی مەحمود محەمەد

مرۆڤ کە بیرکردنەوەی باشی هەبوو بە کردارەکانی، کرداری خراپ ناکات، چونکە ئەو بیرکردنەوەیە دەگۆڕێت بە هەست و کاریگەری لە سەر کردارە خودییەکان دادەنێت، بەڵام شەڕی هەڵەبجە یەکێك لە بیرکردنەوە سەقەتەکانی سیاسییەکانی ئەوسای کورد بوو کە کرا، بۆیە چاوەڕوانی ئەنجامی باشی لێناکرا، چونکە بیرکردنەوەی خراپی لە پشتەوە بوو، ئەویش لە پێناو بەرژەوەندی گروپەکان گەل تێکەڵاو شەڕێکی ماڵوێرانکەر کرا، لە زۆر لاوە کە دەیخوێنیتەوە شوێن پێنجەی شەیتانانە بە تاوانەکەوە دیارەو ناشرینییەکانی بە عەبای دڕاوی ئێستای ئەم سیاسیانە ناشاردرێتەوە، مێژووی تاوانی هەڵەبجە مێژوویەکە لە ناو گازو ئێسك و پروسك و ناشرینی و تاواندا غەرق بووە، لە هەموو 16ی 3 یەکدا سەر دەردێنێتەوە.

ئەوانەی تاوانیان ئەنجامدا لە هەڵەبجە، لە بەعسەوە بۆ ئێران و بۆ حیزب و تاکی لایەنە کوردییەکان ((چونکە تاوانی مەزن و دزی دەخرێتە ئەستۆی تاکەکان، بەڵام لێپرسینەوەو سزا دان لە ئەستۆی لایەنەکانە، کە ئەنجامیان نەدا ئەوجا دەبنە شەریکە بەش لە تاوان و گەندەڵی))، ئەوان هەموو لەو ڕۆژانە مرۆڤایەتیان لە ناخی خۆیاندا کوشت، بۆیە هەر هەوڵێك بۆ سووککردنی تۆمەتەکەیان بدرێت و داکۆکیان لێبکرێت دەچێتە چوار چێوەی خیانەت لە قوربانیانی تاوانەکەو رزگارکردنی تۆمەتبار لە لێپرسینەوەو دەرخستنی راستییەکان.

تاوانی هەڵەبجە هەر ئەوە نییە کە نغرۆ بوونی شار لە گازی کیمیاوی و 5000 قوربانی و ئازارەکانی کامیلەکان و عەلیەکان و ئاراس و لوقمان و حیکمەتەکان و دەیانی تری لێکەوتبێتەوە، وە یان ڕوی دڕندەیی ڕژێمی بەعس دەربخات، ئەوانەی ئەمڕۆ قازانجیان بینیوە لە ڕوخاندنی سەدام بێن لە هەڵەبجە، لەسەر مۆنمێنتی قوربانیان و کەلاوەکانی نەعلەتی رژێمی بەعس بکەن و شەرعیەت بە دەسەڵات و

کردارەکانیان و جەنگەکانیان بدەن, سیاسیەکانی کورد هەمیشە قازانج و تام لە بینینی ئەوەی قوربانیەوە دەبینن ,تەمەتبارانی 16-3ش کە دزیان کرد و هەڵەبجەیان بە هەڵە کوشندە سیاسییەکانیان بە ئەو مەرگە ساتە برد بە هەنانی سوپای ئێران ,ئەو ڕۆژانەی دواتر خۆیان بە بەشەك لەو قوربانیانە دەناسەنن, بە ئەوەی چیاوکی سیاسیان پێ بدرێت.

ئەو جەنگاوەرانەی لە پەلاماری هەڵەبجەدا, ڕزگار کردنی دراوی ناو بانکەکەی هەڵەبجەیان بە بەهاتر دەزانی لە ڕزگار کردنی خەڵکی هەڵەبجە, وەنەای کەسایەتی راستەقینەی ئەو فەرماندارانە دیاری دەکات, واتا لە پلە بەندی بەهاکاندا لای ئەوان هەمیشە پارە گرنگترە لە مرۆڤ وەك دواتر رونتر سەلماندیانەوە, پارەیەك هەمیشە تاقیکردنەوەی باڵا بووە بۆ فەرماندارانی کورد و هەمیشە بەرەو بەباوەڕی و خیانەتیانی بردووە وەك عەلی وەردی دەڵێت : تا بەرژەوەندی زیاتر بێت باوەڕ لاواز تر دەبێت, ئەوانیش ڕێچکەی ئەستایان بە ئەو ڕۆژانە دەگەڕێنەوە.چیرۆکی تاڵانکردنی بانکەکەی هەڵەبجە, تاکو دنیا دنیایە, لە پاڵ وێنەکەی عومەر خاوەر, دەربەی مەزڵومیەتی خەڵکی ئەم شارەیە, کە لە چرکە ساتەکدا روح و ماڵ و سەرمایەکانیان هەموو پێکەوەدزران, بڕینی بانکی هەڵەبجە لە دیرەکی تاوانەکاندا بوو بە سومبولی تاڵان و بڕەی شار لە لایەن هەز گەلەکەوە گوایە بە بەختەوەری و یەکسانی دەستیان داوەتە چەك و پەیمانی بوون بە ڕێبن هودیان دابوو بە هەژاران, کەچی لە پێ دەبن بە گەورەترین دز, هەروەك چۆن عومەر خاوەر بووە بە سومبولی 5000 شەهید بەهەی منالەکەیەوە, ئاوا ئەوانیش بوون بە ناشرینترین دزی کوردی .

تاوانی هەڵەبجە پڕە لە چیرۆکی سەیر و سەمەرە ,چ لە لایەن بەعس و ئێرانەوە, یان لە لایەن لایەنەکانی کوردییەوە, بەمەش هەندێك پێشمەرگەی تاوانکار بوونە جەلاد جەماوەریش بووە قوربانی دەست قوربانی وەك ئەدوارد سەعید دەڵێت "بوونە قوربانی قوربانی ", جیهانی غەریب و عەجائیب, ناشرینی بە وێنە, ناشرینیەکانی ئەو کات, بە دەسەڵات و هەزو دەوڵەمەندی ئەمەی تەمەتباران هەرگیزاو هەرگیز ناشاردرێتەوە و جوان ناکرێت, بە زێبروزەنگیش پرسیارەکان لە قوڵگی جەماوەر خەفە ناکرێن, هەر دەبێت لاپەڕەکانی هەڵبدرێتەوە بە ئەوەی وەك خۆی چۆن بووە ئاوا بچێتە مێژووەوە.

ئەزموونی ناشرین و سەرنەکەوتوو پێویستی بە شیکردنەوەی قول هەیە نەك شاردنەوە, پێویستە لەکۆڵینەوەو لێکدانەوەی لەسەر بکرێت,

پێویستە بە بۆچوونی نوێوە سەیری ئەو ئەزموونە بکردرێت, هەموو ئەزموونێك بە نرخە ئەنجامگیری لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە لە سەری بکرێت, شیکردنەوەی ئەزمونەکان باشتر کەسە سەرکەوتوو و شکست خواردووەکان لە قۆناغە مێژووییەکاندا دەناسێنێت, لە ئەزموونە تاڵەکان مرۆڤەکان وەك ئەوەی هەن دەناسرێن و قیناعەکان هەڵدەماڵرێن و رووەکان ئاشکرا دەکرێن, هەڵسوکەوت بە تایبەت ناشرینەکانی وەك هەڵەبجە, پێچەوانەی بیروباوەڕ, لایەن توشی قەیرانی ناسنامە دەکات, ئەمەش وایکردو وا دەکات هەموو بیروباوەڕەکانی تۆمەتبار بکەوێتە ژێر پرسیارەوە, گومان لە سەر هەموو رابردووی تاوانکار درووست بکات, هەڵەبجە بەم ئەرکە هەڵستا و ئەم پەیامەی گەیاند, تەواوی بیروباوەڕی ئەو شۆرشگێڕە ئەفسونیانەی بردە ژێر پرسیارەوە, کە تاوانیان بەرامبەری کرد.

سەرکردەکانی ئەوکات, ئەوانەی کە بڕیاری ئەم کردە سەربازییەیان دا, هیچ کات نایانەوێت باس لەم تاوانە بکرێت و بەرەو رووی رەخنە ببنەوە, یاخود هەر قسەیان لەسەر بکرێت, چونکە لە نیەتیاندا نییە دووبارەی نەکەنەوە, جۆرج سانتیانا دەڵێت : ئەو کەسانەی کە ناتوانن ڕابردوو وەبیر خۆیان بهێننەوە, تاوانبارن بە دووبارە کردنەوەی((ل132, نهێنی سەرکەوتن لە ژیاندا- برایان ترەسی ,و. محمەد شەهدی ,دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژهەڵات 2009)), کەواتە نهێنی دان نە نانی ئەوان و ئێمان بە راستییەکان چییە, جگە لە بردنەوەی گەل بۆ نەهامەتییەکی دیکەو بەرهەم هێنانەوەی شکست و ناشرینییەکان.

یەکەم کاری هێزە داگیر کەرەکەی هەڵەبجە لە دوای 15ی ئازار, نە پاکسازی شار بووە لە هێزە سەرکوتکەرەکان, نە رێکخستن و هوشیار کردنەوەی خەڵك بوو لە هەموو ئەگەرێك, نە سەردانی رێکخستنەکان و ماڵی شەهیدان بووە, بەڵکە تاڵان بووە: پاش شکستی چاوەڕوانکراوی هێزەکانی بەعس و دابەزینی هێزە کوردی و ئێرانییەکان و مەجلیسی ئەعلا, کارە دزێوەکانی تاڵان و دزی و فەرهودی فەرمانگەکان لە لایەن دەسەڵاتدارانی نوێوە دەستیپێکرد کەوتنە فڕاندنی سەیارەو مومتەلەکاتی دائیرەکان, پاشان بووە کێشە و کێبڕکێ بۆ داگیر کردنی بیناکان بۆ کردنیان بە بارەگای حیزبی (لقین- ئەو هەڵە ستراتیژییەی کیمیابارای لێکەوتەوە- یاسین رەسول عوسمان – ژمارە 87 بەرواری 15ی مارتی 2009 ل12).

ئەوەندەی لە شەڕی هەڵەبجە گرنگی بە پاراستنی بانکی شار و پارەی ناو قاسەکەی درا لە لایەن فەرماندە سەربازییەکانی پێشمەرگەو ئێرانەوە, بە ئەندازەی زەڕەیەکی ئەوەندە گرنگی بە سەلامەتی خەڵکی

شار بدرایا, ئەوە ژمارەیەکی زۆر کەمتر لەوەی ئێستا هەیە قوربانی دەدرا, کە دواتر وەك خۆیان چەندین جار دوبارەیان کردەتەوە, ژمارە زۆرەکەش 5000 بەیان بوو بە نیعمەت و دەستکەوتی هەڵەبجە لە دەیان ملیۆن دیناری ناو بانکەکەی کردە ملیارها دۆلار, ئەوانەی ئێستا من دەیاننووسمەوە, وتەی من نین , بەڵکە شایەدی و وتەی خودی فەرماندەکانی هێرشەکانن بۆ سەر شاری هەڵەبجە, وەك دەبینیین لە ناخۆشترین هەل و مەرجی سەربازیدا , لەسەردەمی مەرگی بە کۆمەڵەی گەلدا , فەرماندەکان هەموو بیر و هۆشیان لای دەسکەوتە و ژیانی چەندین هاوڕێی خۆیان دەخەنە مەترسییەوە لە پێناو پاراستنی پارووی چەوری ناو قاسەکە : ئێوارەی یەکەمی گرتنی هەڵەبجە , یەکێك لەو شوێنانەی بایەخی زۆرمان پێ دا ((بانقی)) هەڵەبجە بوو – کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل . 52

دوای گرتنی شاری هەڵەبجە ینك ئەرکی پاراستنی بانکەکەی گرتەتە ئەستۆ, بۆیە هەموو تۆمەتەکان بەرەو رووی ئەو دەکرێتەوە لە بەینی بانکەکە ((چەند پێشمەرگەیەکی ینك کە ژمارەیان 15 کەس دەبوو بە سەرپەرشتی م,ح,ع ماوەتی بە فەرمانی بەرپرسەکەیان بانکیان گرتە ئەستۆ, لەو ماوەیەدا دووجار بە کۆستەرەو لەحیم هەوڵیان دا قاسەی بانکەکە بشکێنن, بەڵام بە هۆی تەکمەیی قاسەکەوە کە لە ناو دیواردا بوو ,بۆیان نەشکێنرا (لقین – ژمارە 87-15ل).قادری سەعید سەفی بەڕێوەبەری بانکی هەڵەبجە بۆی پارەی ناو بانکەکە دیاریدەکات ((بانکی هەڵەبجە ئەوکات بڕی 780000 دیناری خەڵکی تێدا بوو هەموی دزرا)) (کە بانکەکەی هەڵەبجەی بۆی – لقین ژمارە 87 – ل 16 – هونەر حەمە ڕەشید – عیرفان ئەحمەد- بژار ناشاد) .

قادر سەفی سەعید: بانك دوو کلیلی هەبوو, یەکێکیان لای من بو, یەکێکیشیان لای بەرپرسی سندووق بوو,ئەوانەی بانکەکەیان بۆی کلیلیان نەبوو, بەڵکە بە تی ئەن تی دەرگاکەیان تەقاندبووەوەو شکاندبویان,دواتر هەموویان دزیبوو, کە ئەمە دوایی گەڕاینەوە بۆ هەڵەبجە, بۆمان دەرکەوت بەم شێوەیە دزراوە (لقین ژ 87 –ل17), وەلە حەمەی حەمە سەعید دەڵێت"قادری سەعید سەفی وتویەتی 5 سەعات بەر لە گرتنی هەڵەبجە بەرپرسی ئیستخبارات کلیلەکانی لێوەرگرتبێ گومانی ئەوە هەیە ئەوان واتا عێراق چی تیابوبێت بردبێتیان و قفڵیان کردبێتەوە –گازبارانی هەڵەبجەو راستی روداوەکە-حەمەی حەمە سەعید چاپی یەکەم 2014 لاپەڕە 101 “.

بەڵام پێشمەرگەیەکی ئەوکاتی ینك رای جیاوازی لەمبارەیەوە هەیە: فایەق گوڵپی (بانقی هەڵەبجە پێش تەقاندنەوەی کلیلەکەی وەرگیرابوو

لە بەڕێوەبەری بانقەکە, پێش تەقاندنەوەی پارەکە دزرابوو, من وامبیستووە بەڕێوەبەری بانقەکە کلیلەکانی داوەتە شەوکەتی حاج مشیر و ئەو پارەکەی دزیووە, یەکەتی و پارتیش دواتر هەندێك لە کادیرەکانی خۆیان سزا دا لەسەر ئەو بابەتە, هەندێك لەو کەسانەیان گرت وەك کەمال شاکیر لە سنە, بەڵام دوایی حکوومەتی ئێران دەستیخستە ناو کارەکەو سوڵحیانکرد لە نێوان خۆیاندا, بەڵام ئەوە دەڵێم کە مامۆستا شاهۆو حەمەی حەمە سەعید یەك شتیان نەدزیووە, کە ئەوان زۆر دژایەتی منیش دەکەن لە ناوچەکە, ناکۆکی نێوان نەوزاد نەرەمەی و شەوکەتی حاجی مشیر لەسەر مەسەلەی هەڵەبجە بوو, کە شەوکەت هەندێك شتی هێنابوو, بەڵام نەوزاد شکاندبووی (لقین -87 –ل17), بەمجۆرە دەبینین بە 870000 دیناری ئەوکاتە دەیان ئاوی نەخواردەتەوە بەڵکە پەلاماری شتی بچوکیشیان داوە, هەرچەندە حەمەی حەمە سەعید لە هەمان لاپەڕەی پەرتوکەکەیدا دەڵێت " لەم کاتانە یەکەتی هەڤاڵ جەبار فەرمانی ناردە ناوچەکە لە گەڵ لیژنەیەك بۆ دوو ئەرك, یەکەم سەرپەرشتی کردنی هێزەکانی یەکەت لە ناوچەکەو دووەم بە لێکۆڵینەوە لەو کەسانەی کە وتراوە دەستیان بە ماڵی خەڵك درێژ کردووە .

…. چەند کەسێکیان بانگ کرد و چەند رۆژیش گلیان دانەوە لە گوندی جەلیلە, پارتیش بەهەمان شێوە لیژنەیەکی لەپرسینەوەیان دانا لێکۆڵینەوەیان لە گەڵ چەند کەس کرد , بەڵام کەس سزا نەدرا…. .

لە کاتێکدا هەڵەبجە بۆنی سێوو سیرە بۆگەنی خەردەل دای گرتبوو, قوربانیان بە لۆری تەرمەکانیان بار دەکرا و بە کۆمەڵ دەنێژران بە سەر یەکترەوەو بە بەرچاوی کامیراکانی جیهانەوە, عومەر خاوەر خەوی ئەبەدی بە ڕزگارکردنی کوڕە تاقانەکەیەوە دەبینی, مردن تەنها بە موو لە هەمووانەوە دوور بوو, کەس باوەڕی بە چاوی خۆی ناکرد, لەو شەوە چارەنووس سازەدا فەرماندەی گشتی ڕزگارکردنی هەڵەبجە خەوی پەمبەیی بە ڕزگارکردنی قاسەکەوە دەبینی, ئەمەی خوارەوە وتەی من نییە, بەڵکە دانپێنانی خودی فەرماندەی هێرشەکەیە بۆ سەر هەڵەبجە, وە بە وڵات خەڵك دەنێرێت لە بری داو دەرمان بۆ بریندارەکان کەچی بە پەیدا کردنی کەسرەو مەکینەی لەحیم و موجازەفە بە روحی هاوڕێکانیەوە دەکات بە شکاندنی قاسەی بانکەکەی هەڵەبجەو گەیشتن بەدراوەکەی ناوی: بە شەوی 1988-3-17-16 چەند بۆ ئامێری هێکی تەکی هەوڵم دا تاوەکو ((کاك مەجیدی حاجی علی)) م پەیدا کرد و لێم پرسی کە لای بانقەکەیە ئایا ئەوە ئێستا لە کوێن , وەڵامی دامەوە ئێمە وە هەموو پێشمەرگەکان لە شار نەماوین و کەس خۆی لەناو شاردا ناگرێت لە ترسی کیمیاباران , کەس خۆی نادا بە کوشت بۆ پاسەوانی کردنی بانق.

ووتی خەمت نەبێ نەك هەر ئێمە هیچ كەس لەو گەڕەكەدا نەماوە لە ترسی كیمیاوی, بۆ ڕۆژی 18-3-1988 تۆزێك بارودۆخەكە هێور بوویو□و بۆردومانی ناو شار كزبوو, دوبارە داوام لە((كاك مەجید حاجی علی)) كرد كە بە خۆی پێشمەرگەكانی بڕۆنەوە ناو شار بۆ پاراستنی بانقەكە كە تا بزانیین چی لێ بكەین هەر بەو شێوەیە بە هەزار حاڵ توانیمان پێشمەرگەكانی ڕازی بكەین بڕۆنەوە ناو شار ئاگایان لە بانقەكە بێت هەرچەندە هەموو ئەیان ووت ((كاك شەوكەت)) پێشمەرگە ناتوانێ لەناو شاردا بمێنێ, هەندێكیان برینددار بووبوون ڕۆیشتبونەوە بەرەو ووڵاتی خۆیان لە دیوی ئێرانەوە, ئەوەشی كە ماوە خۆیان ناخەنە بەر مەترسی مردن لەبەر قاصەیەك كە نازانرێ چی تێدایە- كارەساتی كیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوكەت حاجی مشیر ل53 .

تەنها بە نیگابانیكردن لەسەر پاراستنی قاسەكە نەوەستان, بەڵكە كۆمەڵێك پێشمەرگەی بێچارە, جەستەی خۆیان خستە بەر مەترسی بڕیاری چاوچنۆكانەی فەرماندەكانیان, لەو ڕۆژانەدا نەك تەنها مر□ق, بگرە بەرد و شاخ زەویش خۆی ل□ بەردەم شوێنەواری ژەهر بارانەكە ناگرت, كەچی نیگابانی و پاراستنی بانكەكە بەردەوام بوو بە چركەش لێی جیابنەوە, ئەگەر هەموو خەڵكی هەڵەبجە گیان□□□ایان بدایا بۆ تۆزێك داوو دەرمان, ڕزگاركەرانی شار گوێیان لێیان نەبوو وەك بینیمان و خوێندمانەوە لە زمانی خۆیانەوە, مێش نابوو بە میوانیان چونكە ماسكی دژە گاز و دەرزی دژە كیمیاویان پێبوو, بەڵام بۆ شكاندنی قاسەكەو پاراستنی دەستكەوتەكان ناوی لە هەوڵی بێوچاندا بوون و بە دوای حەتمیەتەوە بوون بۆی تا پەیدای بكەن, وڵاتان دەگەڕان بۆ پەیداكردنی ئامێر و دەزگایەك تا نێچیرەكەیان بۆ ئازاد بكات و دەرگاكەیان بۆ بكات□و□ شاد بنەوە بەوەی لە پێناویدا باوەڕو ئامانجەكانیان كردە قوربانی,هێشتا تارمایی كیمیاوییەكە بە تەواوەتی لەسەر شار نەنیشتبوەوە, تەرمی قوربانیان لە گۆڕە بە كۆمەڵەكان نەنرابوون, بەرپرسانی پێشمەرگە بۆ شاری پاوە لە رۆژهەڵاتی كوردستان دەچن بۆ هێنانی كۆسرە و لەحیم تا قاسەكەی پێ بشكێنن, بۆ ئەوەی دەستیان بە دەسكەوتەكانی ناوی بگات و غەنیمەكەی حەڵاڵ بكەن : بۆ ئەم مەبەستە ((كاك حامید و مامۆستا صاڵح)) ڕۆیشتن بۆ پاوە لەوێ ((دینەمۆو كۆسرەكەیان هێنا)) چونكە لە هەڵەبجە كارەبا نەمابوو بەهۆی بوردومانەكەوە.
ڕۆیشتبوون زۆر هەوڵیان دابوو بۆ بڕینەوەی قاصەكە بەڵام بێ سوود بوو هیچی لێ نەبڕی بوییەوە چونكە پۆڵایەكی زۆر قایم بوو . بۆ ڕۆژی 19-3 هاتنەوە لام ووتیان هیچ سوودی نی یە و ناكرێتەوە –

لە 16-3 بە دواوە شار بۆتە وێرانە, نغرۆ بووە بەسەر یەكدا, ژەهریش کردویەتی بە جەهەنەمە راستەقینەکەو رۆژی حەشر, لە بەرپرسان بێ بەست لە قاسەکە دوورناکەونەوە, لەو کاتەی هەزاران کەس لە خەڵکی هەڵەبجە کوێر دەبن بە گازی کیمیاوی, ئێمان نیگابانی چەتر دەکەنەوە لەسەر قاسەکە, چاوەکانیان زەقترو تیژتر دەکەنەوە بە پاراستنی تاڵانیەکەی ناوی, لەو کاتەی سەدان منداڵ بەبێ سەرپەرشتیار دەمێننەوە لە پەناگەو ناو شیوو دۆڵەکان و لوتکە ساردەکانی هەورامان خۆیان گرمۆڵە دەکەن و لە برسان فرمێسکەکانیان دەخۆنەوە و دەبنە نیچیری ئێرانیەکان و تا ئێستا نابینرێنەوە, هەزارانیان بەدەم سوتانەوە خۆزگەیان بە مەرگ دەخواست, کەچی ڕزگارکەرانی هەڵەبجە, دەورو پشتی قاسەکە چۆڵ ناکەن لە پەناو گەیشتن بە دەسکەوتەکەی ناوی , پەلەیانە زوو بیشکێنن و پارەکەی ناوی فریای ئەوخۆڵەکە بخەن و گەرمیان بکەنەوە, کە لەو دیو سنوورەوە لە برسان و لە سەرما یەك لە دوای یەك بەدەم ئازارەوە سەر دەنێنەوە !!, ئەمەیە درۆزنی و دووڕویی سیاسەت , کەچی گوایا لە ناکاودا زرمەی ناخۆشتر لە کیمیابارانکردنی هەڵەبجە دەبیستن , خەونەکانیان دەبێت بە سەراب, هەرچەندە جەماوەر ئەوەندە درەی بە کراوە باوەڕی بەم سیناریەیی خوارەوەش نییە((بە ئاگاداری ئەم نوسینەی کاك شەوکەت لە وەڵامە بە تۆمەتبارکردنەکان بۆیە وەك داکۆکینامەیەك نوسراوە تا تۆمەتەکان لەسەر خۆی بڕەوێنێتەوە, بۆیە پێویستە لێکۆڵینەوەی ورد بکرێت ئەوجا بڕیاری تۆمەتبارکردن بدرێت)) : شەوی 21-22-3-1988 لە کاتێکدا من و مامۆستا صاڵح قادر و کاك حامیدی حاج خالید و کاك قادر کەکەیی لەگەڵ کۆمەڵێکی تر لە لێپرسراوەکانی ((ی ن ك)) لە عەبابەیلێ بووین سەعات ((10)) شەو گوێمان لە تەقینەوەیەکی گەورە بوو لە ناو شاری هەڵەبجەدا –
 کاك حەمەی حەمە سەعیدیش لە هەمان پەرتوکدا ئاوا باسی سیناریەی بەینی بانکی هەڵەبجە دەکات" ئێرانییەکان داوایان کرد دەستەیەك پێشمەرگە ببنە پاسەوانی بانقی هەڵەبجە.
شەوێك عێراق زۆر تۆپبارانی ناوشاری کرد,من لە عەبابەیلێ بووم پێشمەرگەکان هاتنەوە و ووتیان ناتوانین لەناو شاردا بمێنینەوە, چەند رۆژ پێش ئەمە یەکێتی ویستی ئەو بانقە بکاتەوە نەیان توانی ئەویش لە رێی لیژنەیەکەوە کە ئەوانی لە بیرم مابێ مامۆستا صاڵح ماواتی و حامیدب حاجی خالید بوون, بەرپرسی پاراستنی بانقەکە

مەجیدی حاجی عەلی لە تیپی 37ی شار باژێر بوو.

هەر لەو هەفتەیەدا بوو, رۆژێك ئێمە لە خانووەكانی شێخ كەماڵی عەبا بەیلێ دابووین ئۆتۆمۆبیلێكی پیكاپ لاندكرۆزەر هات كە هی پاسدارەكانی قەرارگای رەمەزان بوو, ووتیان ئەمشەو بانقەكەیان بڕیوە.

كاك شەوكەت و چەند كەس لە گەڵیان رۆشتن و دوای هاتنەوە, ئێمە پرسیمان چی لێهاتووە؟ كاك شەوكەت وتی: بانقەكە تەقیوەتەوە بەڵام دیارە پێشتر بە كلیل كراوەتەوە ئەو پارەو زێڕەی تیای بووە بڕاوە,دواتر تەقێنراوەتەوە, چونكە تەنها پارەی وردەی ئاسن بڵاوبووەتەوە ئاسەواری زێڕو پارەی كاغەز هیچ نەكەوتووە ل100-101.

كە ئەم هەواڵە جەرگبڕە ناخۆشە دەبیستن, بێشك بەلایانەوە لە بۆردومانكردنی شاری هەڵەبجە جەرگبڕتر بوو, ئێشی لە 5000 تەرمی شار گەورەتر بوو, بۆیە بە پەلە خۆیان دەگەیەننە بانقەكە تا فریای خەونەكانیان بكەون, بە بان تەرمەكانا دەڕۆن و ئاوڕ لە نوزەی برینندارەكان نادەنەوە, بۆ ئەوەی زوتر دەست لە ملی دینارە سەوزەكان بكەن , كەچی بە وتەی خۆیان بەبێ ئومێدی دەگەڕێنەوە, هەرچەندە زۆربەی خەڵكی هەڵەبجە گومانیان لە ڕاستی ئەم وتەیە هەیە : هەر شەو سەعات ((12)) كاك حامیدی حاجی خالید و مامۆستا صاڵح كە ئەو هەواڵەیان بیست یەكسەر ڕۆیشتین بۆ هەڵەبجە, سەردانی بانقەكەیان كردبوو كە دیبوویان بە تەواوی دیوارەكانی ڕووخاون و ((قاصەكەی)) تەقی بوویو□ … كارەساتی كیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوكەت حاجی مشیر ل 56 .

كەچی ئەوان چەند كاتژمێرێك خۆیان د□گ□رن, بە پێی سیناریۆی پەرۆشی□□كان پێشوی خۆی بێت راست نییە ((سەر لە بەیانی من و مامۆستا صاڵح ڕۆیشتین یۆ هەڵەبجە و سەردانی لای بانقەكەمان كرد هیچ پاسەوانێكی لێ نی یەو قاصە و بیناكە هەموی تەقێنراوەتەوە لە ناو بەرد و ئاسن و دیوارە ڕوخاوەكانیدا تەنها دوو نیوە تورەكەی بچووك پارەی ئاسنمان دۆزیی□و□ لە ((10 فلس +25 فلس +50 فلس+100 فلس+250 فلس)) كە هەمووی نەی ئەكردە شەش هەزار دینار .

سەیر لەوەدابوو كە هەموو ماندووبووین تەنها یەك لەت دیناری كاغەز یان 10 دیناری یان 25 دیناریمان نەدۆزییەوە كە بیسەلمێنێ كە قاصەكە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە , ئەگەر چەند نموونەیەكمان دەست كەوتایە دەرئەكەوت قاصەكە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە- كارەساتی كیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوكەت حاجی مشیر ل 57 .

دوای تەقاندنەوەی قاسەكەش لە خوێنی بە ناهەق ڕشاوی پارەكەی ناوی خۆش نابن و لێپرسینەوەی لەسەر دەكەن , كەچی خوێنی 5000 هاووڵاتی

کەس نییە لەی بپرسێتەوە و تەرمەکانی بژمێرێت و خاوەندارییەتیان لێ بکات, لەپرسینەوەکانیش بۆ شاردنەوە نەك دەرخستنی ڕاستییەکان : پێش نیوەڕۆی 23-3-1988 لەوێ کە کۆبووینەوە کە لەپرساوی یەکەمی حیزبەکان هاتبوون لە ناوچەکەدا , چونکە کۆبونەوەکە لەسەر داوای من بوو , لە پێشدا من قسەم کرد پێم ووتن تەقینەوەی ئەم بانقە نابێت هەروا بە ئاسانی بڕوات بە تایبەت ئەمە وەك ((ی ن ك)) لەپرسراوی یەکەم بووین لە سەرەتای شەڕدا کە شاری هەڵەبجە گیراوە . 58

گرنگ نییە بانکەکە و پارەکەی ناوی کەوتبێتە دەست کێ, کە زۆر ڕیوایەت و چیرۆکی جۆراوجۆری لەسەر دەگێڕنەوە, گرنگ ئەوەیە ئەوەی دزیویەتی بێشك بووە لە هێزی بێناو ڕزگارکەری هەڵەبجە" سەری هەڵەبجەییەکان بە بەعس ماڵەکەشیان بە هێرشبەران " . ئەوەی جێگای سەرنجە بۆ ئەمە, ئەوەندەی گرنگی بە بانکەکەی هەڵەبجە دراوە لەو ڕۆژە ڕەشە, هەزارییەکی ئەوەندە گرنگی بە چارەنووسی خاوەند پارەی ناو بانقەکە نەدراوە!, بۆ ئەوەی ببن بە خاوەندی شەرعی پارەی بانقەکە تاکە ڕێگا ئەوەیە لە خاوەنەکەی ڕزگاریان بێت . بەم جۆرە دەبینین هەڵەبجەییەکان بە دلی هەموو پێکەوە بە مەرگ بردراون, شەڕیشِ لەسەر میراتەکانیان سازکراوە, هەموو کات لە مێژووی نوێی کورددا شەڕ بۆ دەسکەوتە نەك خەڵکەکەی .

قەرەبووکردنەوەو داوای لێبوردنکردن

پشیلە هەر پشیلەیە و تاوانیش کە بیکات هەر تاوانە پێویستە لێپرسینەوە لە بکەرانی بکرێت, ئەو لایەنانەی (ینك , پدك, سۆسیالست , بزووتنەوەی ئیسلامی, مەجلیس ئەعلا- کۆماری ئیسلامی ئێران) کە بڕیاری ئەم جەنگە نەگریسەیان داو هەڵەبجەیان بە چالاکییەکەیان هەڵبژارد و دەستیان کرد بە تاڵان و ڕێگە گرتن لە خەڵك و بە بارمتە گرتنیان تاوانیان ئەنجامداوە بە تایبەتی بڕیار بە دەستانی ئەوکاتی ئەو لایەنانە کە تا ئێستا بەدەنگیان هەڵبژاردووە, هەموو ئەوانەی گلاونەتە تاوانەکەوە بە تایبەت ڕابەرە دەستڕۆیشتوەکانیان لە بڕیاردان, ڕابەرایەتیکردن, زانینی جەنگەکەو ئاگادارنەکردنەوەی خەڵك و لایەنەکانی ڕۆژهەڵات, دزیکردن و ڕێگە گرتن لە هاووڵاتیان بەرپرسن لە بەشێك لە تاوانەکە و پێویستە داوای لێبوردن بکەن لە قوربانیان و بنەماڵەکانیان و بە مێژووش پێویستە ڕاستییەکان دەرخرێت و بە دۆکۆمێنت بکرێت, هاوکات لایەنەکانیان پێویستە لە بودجەی حیزبەکانیان بەشێك لە قەرەبووکردنەوەی هەڵەبجە بە تایبەت بانکی هەڵەبجە و دزینی ماڵی هاووڵاتیان بگرنە ئەستۆ, لە تاواندا

کەس وەك بەیاردەرو جێبەجێکار بەرپرسن و هاوبەشن لە تاوان.
کۆمەڵگاکان کاتێك سەرکەوتوو دەبن کە ڕێبەرەکانیان پرسیاری بەجێ و باش لە خۆیان بکەن و دان بە هەڵەکانیان بنێن, ئەوان نەیان زانیووە کە کونی بچوك دەبێتە هۆی نقوم بونی کەشتی گەورە, بەیارەکی هەڵەی سەربازی بچووك ((هەڵەی گەورە بوو)) لەوانەیە تاوانی مەزنی وەك هەڵەبجەی لێبکەوێتەوە.

ئەو چەکدارانەی ئەو ڕۆژە هەڵەبجەیان کرد بە شانۆگای سەفەری پاسداران بە کەربەلا, هیچ گرنگیان بە هاووڵاتیان نەدا ومرۆڤایەتیان لە ناخی خۆیان کوشت:سام لابود یەکێ لە کرێکارەکانی کەشتی ماریا لوئیزا گیانی خۆی بە تۆمار کردنی فلیمێك لە بریندار بوونی دوولفین بەهۆی ڕاوە ماسی لە مەترسی هاویشت ل242- هەنگاوی بچووك بۆ سەرکەوتنی گەورە -ئانتۆنی ڕابینز ,و.

محەمەد شەهدی -دەزگای چاپ و بڵاوکراوەی ڕۆژهەڵات 2010 , کەچی ئەم سیاسیانە بە هەنگاوی شەڕی هاوبەش لە گەڵ ئێران نەك دەلفینێك ملیۆنان مرۆق و گیاندارو گوندیان نغرۆ کرد, تا ئێستاش لە شوێنەواری ئەو ژەهر بارانە ژینگە پاك نەبۆتەوە.پێویستە لایەنە سیاسیەکانی بەشدار بوو لە شەڕی هەڵەبجە قەرەبووی ئەوانە بکەنەوە کە نەیتوانیووە گرەنتی پاراستنی ژیانیان بکەن بە تایبەتی لە تاوانەکانی جینۆساید, دەبوایا لایەنە سیاسیەکان گرەنتی پاراستنی ژیانی هاووڵاتیانیان بکردایە لە بری دزینی ماڵیان و ڕەنگە گرتن لە رزگارکردنی خۆیان.
بەڵێ ئەوان هەموویان لە تاوانەکەدا هاوبەشن, ئەویش ئەوەیە نەیانتوانی هاوکاری و کۆمەکی ئەو خەڵکە بکەن کە ژیانیان خستە مەترسیەوەو بەرەو دۆزەخیان برد .لە کاتێکدا لایەنە کوردیەکان هیچ کەسێکیان سزا نەدا بەرامبەر بەو هەموو کارە دزێوانەی لە هەڵەبجە و ئەنفال ئەنجامدران کەچی دەبینین :ژەنەرال یاماشیتا لە گەڵ 900 یابانی دیکە لە دوای جەنگ بە تاوانی جەنگ ئیعدامکران, بە تاوانی ئەوە ئیعدام کران لە کۆتایی جەنگدا سەربازەکانی تاوانیان ئەنجام دابوو ,لەو کاتەی کۆنترۆڵی بەسەریانا نەمابوو ((ژەنەراڵ یاماشیتا)) 501 سنە الغزو مستمر –نعوم تشومسکی,المدی ,گبعە الپانیە 1999ص386.

بە پێچەوانەشەوە زۆر جار لە مێژوودا لە ژێر پەردەی ڕزگار کردندا تاوان ئەنجام دراوە و کەچی لە تاوانبار نەپرسراوەتەوە:ساڵی 1965 زانکۆی ئۆکسفۆرد دکتۆرای شەرەفی بەخشی بە ترۆمان کە فەرمانی بەردومانی هیرۆشیماو ناکازاکی دا, لە کوردستانیش بە هەمان شێوە

زۆر جار دەبینین خەڵات دەبەخشرێتە ئەو تاوانبار و تۆمەتبارانەی پرسی جینۆسایدی گەلی کورد, یاخود ئەوانەی بروسکەی پیرۆزبایی تاوانی هەڵەبجەو ئەنفالیان بۆ تاوانباران نووسی دەبەردرێنە پێشەوەو دەکرێنە واجیهەی راگەیاندنەکان.
لە کاتێکدا خەڵکی هەڵەبجە بەهۆی دەبەنگی بڕیاردەرانی شەڕەی هەڵەبجەوە سەرو ماڵیان چوو , ئەو پارەیەی دایان نابوو بۆ ڕۆژی ڕەش بووە پاروی چەوری دزەکان, سەیر بکەن هاووڵاتییەك ئاوا چیرۆکی هاووڵاتییەکی داماو دەگێڕێتەوە کە هەولی وەرگرتنەوەی پارەکەی بووە لە بانکی هەڵەبجە: بانکی هەڵەبجە دەکەوێتە ناوەندی شار و بانکەکی کۆن و تەکمە بوو, لەو کاتەدا پیاوەکی دراوسێمان بەڕێوەبەری بوو , زۆر باش لە یادمە لە حەوشەکەماندا باوکم و بەڕێوەبەری بانك و چەند پیاوەکی دراوسێمان گفتوگۆیان دەکرد دەربارەی هێرشەکە و ئایندەی هەڵەبجە و کاردانەوەی, پیاوەی هەورامی هات و داوای 16000 دیناری سویسری دەکرد, بەڕێوەبەری بانك سوێندی خوارد کلیلەکانی لێسەندراون و ئاگای لە بانك نەماوە, لە راستیدا نازانم ئایا پیاوانی رژێم کلیلەکانیان لێسەندبوو یان پێشمەرگە و هێزە کوردییەکان (لڤین –ژ87 –ل15).

ئەم کارە دزەوانەی لە هەڵەبجە ئەنجامدران هەموو دەچنە چوارچێوەی تاوانە نێونەتەوەییەکانەوە کە زۆربەیان ئێران ئەنجامی داون ((تاوانە گەورەکە کە کیمیا باران و ئەنفالکردنی خەڵکەکەیەتی بەعس ئەنجامی داوە)) , بەپێی مادەی 8 خاڵی د, فەقەرەی ئەلف لە ئەرکانەکانی تاوان بە پێی پەیمانامەی رۆما "پێشێلی گەورە بەرامبەربە پەیمانەی جنێف 12-8-1949 کرا لە :"لەڕووخاندن و دەست بەسەرداگرتنی سامانی ناسەربازی چ حکوومی یان سڤیل"قوتابخانە,کارخانە,کتێبخانە,نەخۆشخانە,بانك… ".
ئیعدامی بە دادگایی دیلەکانی کۆمەڵە و ناچار کردنی یەکیان بە کارکردن لە هێزەکانی بەرامبەر , پەلاماری ناوچەی سڤیل نشین, دەرکردن و گواستنەوەی خەڵکی هەڵەبجە دوای داگیرکردنی …
المادة8(2)(هه)5جريمة الحرب المتمثلة في النهبالاركان.
1-ان يقوم مرتكب الجريمة بالاستيلاو على الممتلكات معينة.
2-ان يتعمد مرتكب الجريمة حرمان المالك من هژه الممتلكات والاستيلاو عليها للاستعمال الخاص او الشخصى.
3-ان يكون الاستيلاو بدون الموافقة المالك.
4- ان يصدر السلوك فى السياق نزاع مسلح غير دولى او يكون مقترنا به.
5-ان يكون مرتكب الجريمة على علم بالڤروف الواقعية التى تپبت

وجود نزاع مسلح ((ص309وپائق اساسیە مختارە ژات صلە بالمحکمە الجنائیە الدولیە “منشورات محکمە الجنائیە الدولیە”,گبعە الپانیە 2009)).

دەبوایە دوای راپەڕینی خەڵکی کوردستان, بەرپرسانی دەست ڕۆیشتووی لایەنەکانی جەنگی هەڵەبجە بچونایەتە سەر مەزاری شەهیدان و داوای لێبوردنیان لە هاووڵاتیان بکردایە, لە بودجەی حیزبەکانیان رێژەیەکی زۆریان بۆ قەرەبووکردنەوەی خەڵکی هەڵەبجە ببڕدایەتەوە, هاوکات بە نرخی رۆژ و بە خستنە سەری قازانج بە پێی هێزی کڕینی ئەو 870000 دینارە لەوکاتە قەرەبووی زەرەرمەندانی بانکی هەڵەبجەیان بکردایەتەوە, هەرچەندە هەنگاوێکی زۆر بچووکی ناتەواو لەم بوارەدا نراوە وەك بەڕێوەبەری بانکی ئەو سەردم□ دانی پێدا دەنێت, ئەوەش لام روونە زۆربەی بەر دەستڕۆیشتووانی ناو حیزب کەوتووە:قادر سۆفی سەعید : ئێمە تا ماوەیەکی زۆر پارەکانمان بۆ ئەو کەسانە دەگێڕایەوە کە داوایاندەکرد, بەڵام دواتر وەستێنرا , بەهۆی ئەوەی خەڵك زۆر درۆیانکرد,لەوەی کە چەندێك پارەیان لە بانقدا بووە (لڤین –ژمارە 87 – ل 17).

لە کۆتایدا دەڵێم کاتی ئەوە هاتووە سیاسییە بڕیار بە دەستەکانی ئەوکاتی لایەنەکانی شەڕی هەڵەبجە, ئەوانەی لە ژیاندا ماون تا فرسەتیان لە بەردەستدا ماوە, با لە 16ی ئادار بچنە هەڵەبجە و داوای لێبوردن لە خەڵکەکەی بکەن و لە مومتەلەکات و بودجەی حیزبەکانیان قەرەبووی زیان لێکەوتوان و هەموو دانیشاوانەکەی بکەنەوە, ئەوانەشی نەماون لە مومتەلەکاتی کەسی ئەوەی بەناویانەوەیە یان حیزبەکانیان قەرەبووی خەڵکەکە بکرێتەوە, هەرچەندە ئەمان شانسی داوای لێبوردنیان لە دەست چووە, وە لیژنەیەکی لێکۆڵینەوە بۆ گەڕان بەدوای راستییەکانی ئەم دۆسیەیە پێك بهێنرێت و تەواوی لایەنە شاراوەکانی بۆ خەڵك ئاشکرا بکرێت, تاوانی کیمیابارانکردنی هەڵەبجە تژییە لە نهێنی خەردەل خەڵکەکەی کوشت وەلێ نهێنییەکانی بە زیندویی هێشتۆتەوە.

کێ درێژە بە کورتەی مێژووی کات

دەداتەوە…؟! … موزەفەر عەبدوڵا

لەغەمی مەرگی ستیڤن هاوکینگدا …

لە کاتێکدا ئەمڕۆ یادی ١٣٥ ساڵەی مەرگی ئەو مرۆڤە بلیمەتە شۆڕشگێڕەیە کە ڕێڕەوی مێژویی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی گۆڕی ، کە لە تێزە بەناوبانگەکەیدا کورتی کردەوەو ووتی :هەمو فەیلەسوفەکانی پێشو تەنها دونیایان لێکداوەتەوە بەڵام گرینگ گۆڕینەتی ، کە ئەویش کارڵ هینرش مارکس بو کە لەساڵی ١٨١٨ لە ئەڵمانیا لە دایک بوو لە ساڵی ١٨٨٣ لە لەندەن مرد.

بەڵام بە داخەوە ئەمڕۆ بە پێی هەواڵەکان کە لەسەر زاری کوڕەکانی یەوە لوسی ، ڕۆبەرتو تیم مردنی ستیڤن ئیدوارد هاوکینگی باوکیان بلاوکردەوەو بیستمان.
شایانی ئاماژەیە هاوکینگ خاوەنی چەندین تیۆرو کتێبەو کە یەکێک لە بەناوبانگترین و بەبەهاترینیان بریتی یە لە کتیبی کورتەی مێژویی کات وەک لە تایتڵی سەرەوەی بابەتەکە ئاماژەمان پیداوەو کردومانە بە پرسیارێکی ئومیدبەخش کە کێ جێگای ئەو دەگرێتەوەو بەردەوام دەبێت لە داهێنانی زانستی.

هاوکینگ لەم سەردەمەدا لەبواری فیزکو گەردوونناسیدا بە موبالەغە گەورەترین زاناو پسپورەو قامەتی ئەگەر لە ئەیزک ئەنستاین بڵندتر نەبێت ئەو هیچ کورتر نی یە. بە پێی ووتەی پسپەرانی ئەو بوارە کە وەسفی دەکەن لەسەر کورسی یەکەی ئەنستاین دانیشتوە لە زانکۆی کامبرج لە بەریتانیا.
کورتەی ژیاننامەی ئەم مرۆڤە مەزنە ئەوەیە کە لە ڕێکەوتی ١٩٤٢-١-٤ لە دایک بوە لە شاری ئۆسفوردی بەریتانیاو ،هەر لەوێس چۆتە خوێندنگای سەرەتایی وپاشان ئامادەیی و لە کۆتایدا بە پلەی ئەکادمیک بەسەرکەوتویی تەواو کردوە.وە لە کۆلیژی زانستی گەردوونناسی – کۆزمۆلۆجیا – لە زانکۆی کامبرج وەرگیراوە. بەڵام بەهۆی نەخۆشییەکەی مێشکەوە کە لە دەورانی هەرزەکاری توشی هات تەواو پەکی کەوت .هەرچەندە یەکەمجار دەیتوانی کەمێک قسە بکات، بەڵام بە تێپەربونی کات دەنگیشی تەواو لە دەستدا.هەر لەوکاتانە پزیشکەکان پێیان وابو کە تەنها ٢-٣ ساڵ دەژێت . بەڵام خۆشبەختانە پێشبینی یەکانیان ڕاستدەرنەچوو . سەرەڕای چەند نەخۆشی تر تا ئەمڕۆ ژیاو ، لەسەرو هەمو ئەو نەخۆشیانەشەوە توانی بەهۆی زیرەکی

و بلیمەتی و بە ئیرادە گەورەترین خزمەت بە مرۆڤایەتی بکات بە تایبەتی لەو بوارەی کە خۆی لەرادەبەدەر ئارەزوی دەکرد کە فیزیاو گەردونناسی بو.هەر بۆیەش توانی چەندین تیۆر دابنێتو گەلێک دۆزینەوەی مەزنی بکات.لەوانە پەی بردن بە دەرهاویشتنی تیشکەکانی کونیلە ڕەشەکان- الثقوب السوداء-

کە بەم تیۆر- بیردۆز-ە یەی بیردۆزەکانی زاناکانی پێش خؤی لەوبوارە پوچەڵ کردەوە.

هەروەها لە بواری تیۆری ڕێژەیی کە ئەنستاین بە داهێنەری دادەنرێت ، ئەو کۆمەڵێک زانستی تری خستە سەر ئەو تیۆرە.

شایانی ئاماژەیە کە کاتێک لە تەمەنی ٢٤ ساڵ تێزی دکتۆراکەی بڵاوکردەوە لە ساڵی ١٩٦٦ بوە پر فرۆشترین کتێبەکانی ئەوکاتە کە لە ١٣٤ ڕا پەرە پێکهاتبو.هاوکات ساڵی ١٩٨٨ کە کتێبی کورتەی مێژویی گەردونی بڵاوکردەوە لە ماوەیەکی کەمدا زیاتر لە دوو ملیۆن دانەی لێفرۆشرا.

بێگومانە کە تیوری و دۆزینەوەو پەی بردنی بە نهێنی یەکانی دورستبونی کاتو شوێنو گەردون بە مرۆڤایەتی دەسکەوتی گەورەن بە پوچەڵ کردنەوەی ئایدیالیزمو میتافیزیک کە زیاتر پشت بە ئەفسانەو خەیاڵەکان بە تایبەتی خورافە ئاینییەکان دەبەستێت .

هاوکینکیش وەک سەدان زانای تری ئایزاک ئەنستاین و داروین و فیساگەرسو کۆپەرنیکەسو باسکاڵو نیوتن و گالیلۆ …هتد کە لە بوارە جیاجیاکانی زانستدا بونەتە بەهێز بونی تیورەکانی ماتریالیزمی دیالەکتیک بە تایبەتی لە بواری کۆمەڵناسیداکە یەکێک لەسەرچاوەکانی بیری بیرمەندو گەورە شۆرشگێری مرۆڤایەتی کارل مارکسە . ئەوە نزیک بە سەدونیویکیشە بە مارکسیزم ناسراوەو هەمو بەرەی ئایدیالیزمو میتافیزیک بە تایبەتی لە ڕوی فکری و سیاسی یەوە دژایەتی دەکەن.

ئێستا تیورەکانی هاوکینک بەر لەهەر شتێک وەڵامی تیژی زانستی یە دژی بیروباوەری خورافی ئایینی کە سەرچاوەی بونی هەمو شتێک بە دروستکەرێک – خالقێک بەناوی اللە – خودا- یەک دەگەرنەوە . لەمبارەیەوە هاکینگ چەندین کوتە ووتەی هەیە لەوانە کە دەڵێت :من مێشکی مرۆڤ وەکو کۆمپیوتەرێک ئەبینم لەکار ئەکەوێت کاتێک پێکهاتەکانی لەکار دەکەون.هیچ بەهەشتێک یان ژیانی ئاییندە – قیامەت – چاوەڕێی کۆمپیوتەرە شکاوەکان ناکات .ئەوەی باسی قیامەتو ژیانی ئاییندە دەکات ئەوە خورافەی ئەو کەسانەیە کە لە تاریکی ئەترسن- هەروەها بە پێچەوانەی زۆرێک لە زاناو پسپۆرەکانی تر ئەم

زۆر ڕاشکاوانەو دور لە ڕێزدانان بە باوەرو هەستە ئایدیالیستی یەکان ڕای ماددیانەی خۆی داوە بە تایبەتی لەبارەی خورافەی دینی یەوە. تا هەرچی زیاتر خەڵک باوەڕ بەو خورافانە نەکەنو بیر بکەنەوەو بە شوێن پێی بردنی ڕاستی یەکانی دروست بونی بون بە گشتی یەوە بن.

خاڵێکی تری گرینگو بەرچاو و ڕونو ڕاشکاوی هاکینک بیرو هەڵویستە ئنسانی یەکانەتی لەڕویی ئابوری و سیاسی وکۆمەڵایەتی یەوە. ئەو هەمیشە لایەنگری ئازادی و یەکسانی نێوان مرۆڤەکان بوە. لە یەکێک لە ووتەکانی دەڵێت ئەگەر هەلومەرجو دەرفەتی یەکسانی بە هەمو مرۆڤەکان بڕەخسێت ئەوە لە جیاتی هاوکینگێک چەندین هاوکیکنگی تر پەیدا دەبن بە پێی بردن بە ڕاستی یە شاراوەکانی بون.

هەروەها لەبارەی بە خراپ بەکارهێنانی زانست لە لایەن سیاسەتو سیستەمی سیاسی یەوە کە چۆن بەهۆی ئەم سیستەمەوە ئەگەری زۆر هەیە بەهۆی جەنگێکی ئەتۆمی یەوە مرۆڤایەتیو زەوی لەناوبچێت .یاخود بەهۆی دروستکردنی ڤایرۆسێکی کوشندەیەوە لە لایەن ئەم ڕژێمەکەوە کە ببێتە هۆی بڵاوبونەوەیو لەناوچونی هەمو مرۆڤایەتی.هەر بۆیە پێشنیار دەکات کە پەیوستە مرۆڤایەتی بیر لە گواستنەوەی ژیان بکەنەوە بە سەر ئەستێرەکان تا ئەگەر مرۆڤایەتی سەر زەوی لەناو چو بەهەر هۆیەکەوە ئەوە لەسەر ئەستێرەکانی تر ژیان بمێنێت.

تەنانەت لە ساڵەکانی ئەم دواییەدا بە تەواوی هەڵویستی لە دژی جەنگەکانی ئەمریکا . هەروەها لە دژی سیاسەتی بە تایبەتی کردنی بواری تەندروستی و خوێندنو پەروەدە دەربریوەو دژی ئەو سیاسەتانەی حکومەتی ڕاستی محافەزەکار بوو.وە هەمیشە داوای دەکرد کە بەهیچ جۆرێک نا بێت.

بەشی تەندروستی بدرێت بە کەرتی تایبەت.چونکە تەندروستی سەرەتایی ترین پێویستی مرۆڤایەتی و نابێت دەوڵەت بە شوێن سودو قازانجەوە بێت.

هەروەها خاڵێکی تر ئینسانی ئەم زانایە ئەوە بو بە پیچەوانەی زۆربەی زاناکانی ترەوە هەمو کات تیۆرو دۆزینەوە زانستی یەکانی خۆی ڕاستەوخۆ، یان بەهەرزانترین نرخ دەخستە بەردەست هەمو خەڵکی .

هەر بۆیە نازناوی باڵوێزی زانستی خەڵکیان پێبەخشی بوو.تەنانەت لە کاتی فرۆشتنی کتێبی کونیلە ڕەشەکان لە یەک ڕۆژدا لەسەر پێگەی نێتی زانکۆی کامبرج ئەوەندە کەیارو داگرتن زۆر بوو کە پێگەی نێتەکەیان لەکار کەوت . بەپێی ئامارەکان زیاتر لە نیو ملیون کەس ئەو ڕۆژە خەریکی داگرتنی ئەو کتیبە بونە.

بەیە ئەمەیە کە ئەم زانا بلیمەتە گەورەیە لەدەست دەدەین ئەوە گەورەترین زیانە بۆ مرۆڤایەتی دەکەویتو پڕکردنەوەی ئەم زیانە وا ئاسان نی یە.

ئیمە وەک سەرنوسەرو نوسەرانو هەمو مرۆڤە ئازادیخوازو یەکسانیخوازو پیشکەوتنخوازو زانستخوازەکان ڕادەگەیەنین کە وەرای بەشداری لە غەمو پەژارەی کەسوکاری ئازیزی هاوکینگو ،هەمو زاناو پسپۆرەکانو مرۆڤایەتی ئازادیخوازەکان ، بە لەدەستدانی ئەم مەشخەڵە گەشەی زانست و زانیاری ، هاوکات بە ئومەدەوە دەپرسین ئاخۆ کێ درێژە بە کورتەی مێژووی کات دەداتەوە لە جیاتی هاوکینگ.

بیگومانە کە ناوو یادی هاوکینگ لەسەدەکانیش تێپەڕ دەکات

تێبینی:

ئەم نوسینە ئەمرۆ لە بلاوکراوەی بە پیشەوە بلاوکراوەتەوە

موزەفەر عەبدوڵا

٢٠١٨-٣-١٤

زانست و کۆمەڵکوژیی و ئەمڕۆژانەی کورد! ... برایم فەرشی

نیل ئامسترانگ و هاوسەفەرەکانی لە ڕۆژئاوای ئامریکا لە شوێنێکی تایبەت خەریکی ڕاهێنان بوون. کەسێک پاشماوەی هۆزێکی قڕکراو، لەیان پەیدا دەبێ و سەرسام لە دیتنیان، دەپرسێ، لێرە چ دەکەن؟ ئەوانیش کە لە دیتنی ئەو کەسە سەریان سووڕمابو، وەڵام دەدەنەوە، ئێمە ماوەیەکی دی بەرەو مانگ دەچیین و لێرە خەریکی خۆڕاهێنانیین. کابرا بەدەنگ دەبێ و لە ناکاو دەپرسێ، دەتوانن خزمەتێکی گەورە بۆ من بکەن؟ بەڵێ، چ خزمەتێک؟ "ڕووحی هۆزەکەی ئێمە، چۆتە مانگ، تکایە ئەو ڕستەیەی منی پێبگەیەنن". پاشان بۆ زمانی هۆزەکەی ڕستەیەک دەڵێ. داوای لێدەکەن بۆیان هەڵبگێڕنەوە. پێیان دەڵێت، ئەوە زمانێکی نهێنییە و تەنیا ڕووحی هۆزەکەی من لێیتێدەگات.

ڕستەکە بۆ موسافرانی مانگ دەبێتە مەتەڵ. سەرئەنجام وەرگێڕێک پەیدا دەکەن. وەرگێڕ بە بیستنی ڕستەکە دڵی لە خۆدەبێتەوە و دەبێژێ، ماناکەی ئەوەیە ” ئەوانەی هاتوون هەرچییان گوت باوەڕیان پێمەکەن، ئەوان هاتوون وڵاتەکەتان داگیر بکەن!”

ئەم چیرۆکە لە کتێبە مێژووییەکاندا هاتووە، چەندە ڕاست بێ یا نەبێ، گرنگ تێگەیشتن لە پەیامی کابرای سەرزەمین داگیرکراو و هۆزقڕ کراوە! نامەی سەرۆکی سورپێستەکانی سیاتل بۆ سەرۆک کۆماری ئەمریکا له ساڵی 1854 هەمیسان بەڵگەیە لە تووانن□وەی خەڵکان لە سەر سەرزەمینی خۆیان.
لە سەدەی پازدەی زایینیی بەولاوە، ئوورووپییەکان کەوتنە داگیرکردنی ئامریکا، ئامریکای لاتین، مەکزیک، کانەدا، ئوسترالیا، نیوزلەند. خەلکی ئەو شوێنانەیان کردە کۆیلە یان لە ناویان بردن! لە کاریبیک کە ناوەکەی لە خەڵکی ڕەسەنی شوێنەکە وەرگیراوە و ئێستا بۆتە مەکۆی توریست، سەرجەم دانیشتووانەکەی لە ماوەی دەساڵدا بە یەکجاری لە سەر گۆی زەویی پاک کرانەوە. کۆمەڵکوژیی هاوچەشن لە مەکزیک، ئوسترالیا، نیوزلەند، ئەمریکا و ئەمریکای لاتین کراوە!

بوونی زمانی ئینگلیسی و سپانیایی لەو سەرزەمینانە و لە دەرەوەی بریتانیا و سپانیا، سەلماندنی پاکتاوکردنی دەیان ملیۆن هۆز و تایفە و گرووپە بە دەستی ئورووپییەکان! کلۆنیالیستەکان لە پاش مردنی کۆیلەکان لە ژێر تەوژمی کار، نەخۆشی و چەوساندنەوە، کۆیلەی نوێیان لە ئەفریقاوە بۆ ئەو شوێنانە گواست□وە. بوونی ڕەنگیین پێستەکان لە ئامریکا، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو مێژووە!

داگیرکردن و قڕکردن بە بێ دەوری زانست و زانستکاران سەری نەگرتووە و سەرناگرێ. هەرچەند ئەسکەندەری مەقدوونی وەک بریتانی و سپانی و فەڕانسەویی و ئەوانی تر کلۆنیالیست نەبوو، بەڵام ئەویش کاتی هاتن بۆ سەرزەمینی ماد و پارس و میسر و هیندوستان فەیلەسووف و ئەستێرەناس و جوغرافیزان و زانای لە گەڵ بوون، بەڵام زاناکانی بریتانی و فەرانسەویی و سپانی بۆ پشکنیین، لێکۆلینەوە، توژینەوە و بەکارهێنانی زانست و زانیاری لە پێناو داگیرکاری و ڕاگرتنی کلۆنییەکان، ببوونە هاوقەتاری نیزامییەکان. نووسەری جێگای باوەڕی من چاڵڕز داروین کە ئەسا□ن بیۆلۆگیست نەبوو، بەڵکوو تئۆلۆگ بوو، لە کاتی لاوی بەشداری سەفەرەکان بۆ داگیرکردنی سەرزەمینەکان بوو، کە دواتر ڕێگای خۆی لەوان جیا کردەوە. زانست و زانا و پسپۆڕەکان لە پێنجسەد ساڵی ڕابووردو کەرەسەی جیددی بە دەست حکوومەتەکانەوە و لە خزمەتی سیاسەت، ئابووری، شەڕ، وێرانی، چەوساندنەوە و

ژێنۆسایدەکاندا بوون! ئەمرۆش هەمان دەور دەگێڕن!

ئەوەی کۆلۆنیالیست و زانستپیشەکانی بریتانی لە هیندوستان کردیان کەم وێنە بوو. ئەوان سەرجەم وڵاتەکەیان بە سرووشت و خەڵکەوە پشکنی، بست بە بستی وڵاتەکەیان پێوا، تەنانەت بەرزایی هیمالایا ئەوان دیاریان کرد. سەرجەم ئایینەکانی ناو ئەو وڵاتەیان لێکدایەوە، ئەوان زمان و بن زاراوەکانی خەڵکانی هیندوستان فێر بوون، سەرجەم ئەم زانیارییانە بوو بە هۆی ئەوەی بە سەر وڵاتەکەدا زاڵ بن و لە هەمان کات زۆرترین زانیاریی هەموو مێژوویی هیندوستانیان کۆ کردەوە، کە خوودی هیندییەکان بە ناسینەوەی خۆیان دەبێ پشت بەو زانیارییانە ببستن!

هەرچەند وڵاتی پارس نەبوو بە کۆلۆنی ئووروپییەکان، بەڵام تاقیکردنەوەی هیندوستانیان لە سەر ئێرانیش بە شێوەی جیاواز دووبارە کردەوە و لغاوی پاشاکانی ئێران کەوتە دەست بریتانییەکان. لە سەدەی شازدە چاویان بە خەتی بزماری لە پەرزەپۆلیس کەوت و دوو سەت ساڵ خۆیان لەگەڵ خەریک کرد، بۆیان ساخ نەبووە. لە سەدەی نۆزدە ئەفسەرێکی بریتانی ڕێگای کەوتە بەردەنووسەکانی بەستوون، خۆیان دەستیان بە نووسراوەکان نەگەیشت، کوردێکیان پەیدا کرد کە وەک بزن بە شاخەکەدا هەڵدەگەڕا و لە ڕێگای ئەو کەسەوە کۆپیان لە نووسراوەکان هەڵگرت و سەرئەنجام توانیان هەم زمانی بەردەنووسەکانی کرماشان بدۆزنەوە، هەم لەو ڕێگایەوە سەر لە خەتی بزماری دەربهێنن. ئێرانییەکان و کورد لە ڕێگای ئەوانەوە زانیان پێشنیانیان چیان کردووە و چیان گووتووە.

ئووروپییەکان، بەرە خزمی کوردن، لە هەزارەکانی دوورەوە ڕێگایان کەوتە کوردستان و کورد لە ڕێگای نووسین و بابەتەکانی ئەوانەوە زانیاری لە سەر خۆی پەیدا کردووە. ئەوەی کە لە کورد خۆی بەجێماوە هەموو زارەکی و خۆڕسک بووە، جگە لە چەند سەد ساڵەی ڕابووردو کە کەسانی وەک شەرەف خانی بدلیسی ئاوڕی لە دەوروبەری خۆی داوەتەوە، دەنا هەرچی هەیە، کۆمەڵێک کتێبی شیعر و چیرۆک و ئەفسانە و گێڕانەوەیە، بەڵام لێرەش ئەوە ئووروپییەکانن کە بە ناخی مێژووی کورددا کە هێشتا وەسەریەک نەخراوەتەوە ڕۆچوون. گرنگترین شتگەلێک جگە لە کۆنینەکان کە لە موزەخانەکانیان و موزەخانەکانی ئێران و عێراق و سوریا و تورکیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕاگیراون، کۆمەڵێک کۆکردنەوەی بەیت و باو و گۆرانی و داب و نەریت هەیە کە لە سەدەی شازدە بەدواوە کۆکراونەتەوە یان کۆمەڵێک کتێب و نەخشەی کوردستان کە بە مەبەستی سەربازی لە لایەن ڕووس و بریتانیا و فەڕانسە بەکار

هەندراون.

سەرجەم زانیارییە گرنگەکان بە مەبەستی سیاسی، سەربازیی، ئابووریی کە لە سەدەی شازدە هەتا ئەمڕۆ لە سەر کورد کۆکراونەتەوە، بەدەگمەن کەوتنە بەر دەستی کورد خۆی. ئێستاش سەرجەم ئەو زانیارییانەی کە لە چارەکە سەدەی ڕابووردو لە سەر باشوور کۆکراونەتەوە، کورد خۆی دەستی پێڕاناگات. گەر بگوترێ کە وڵاتانی ئووروپی ڕۆژانە زانیاری لە سەر خەڵکی کورد و سەرجەم چالاکیان کۆدەکەنەوە، ڕاستییەکی ڕۆژانەیە و بە ئاگاداربوون ئەوەندە بەسە سەیری چارتی دەزگاکانی زانیاریی وڵاتانی ئووروپا بکرێ!

بریتانیا و فەڕانسە و دواتر ئەمریکا دەوری سەرەکیان لە کەیلەی هێشتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست گێڕاوە. وڵاتانی ئاڵمان، ڕووسیە، تەنانەت چین و ژاپۆن سیاسەتیان گرێدراوی بەرژەوەندیان لە ناوچە و لە جیهان لە دژی بەرژەوەندی کورد سووڕاوە .

مرۆڤی سیاسی و بگرە نوخبەی کورد مێژووی ئێران و تورکیا و عێراق و سوریا و ناوچە و مێژووی کورد هەڵنادەنەوە، چ بگات بەوەی بزاندرێ مێژووی بریتانیا، فەڕانسە، سپانیا، ئامریکا، ئوتریش و ڕووس چۆن بووە، بە ئەوەی بزاندرێ بۆچی ژێنۆسایدی ئەفرین لە گەڵە کۆمەکی جیهانی دەچێ؟

ئووروپا لە ڕێگای ژێنۆسایدی بەشێک لە خەڵکی جیهان گەیشتۆتە ئەمڕۆ، ئەمە دەبێ لای مرۆڤی کورد ڕوون بێت، کە بەرژەوەندی ئەوان نەخی لە ژنۆسایدی شارێک، وڵاتێک، ناوچەیەک زۆرترە! ئەوانەی جڵەوی سیاسیان بە ناحەق کەوتۆتە دەست، گەر لەم مێژووە و لە سیاسەتی ڕۆژئاواییەکان و چواروڵاتی دەوروبەریان نەگەن، خۆیان بە زانیین و نەزانیین ڕێگا بە ژنۆسایدی ئێرە و ئەوێ خۆش دەکەن، وەک شەنگال، کەرکووک و ئێستا ئەفرین! سیاسەتی هەموو حزبەکانی کورد دژ بە ژنۆسایدکردنی کورد چییە؟

ڕۆژئاواییەکان لە هەر قوماشێک، سیاسەت، ئابووری، زانست، تەکنیک و ئەخلاقیان گرێدراوی بەرژەوەندیانە و دەستی ئەو لایەن و وڵات و کەسانەن، کە لە ڕێگای بەرژەوەندییاندا هەنگاو هەڵدەهێننەوە، کوردیش لەم بازنەیەدا سەیر دەکرێ، بەو جیاوازییەوە کە کورد نە وڵاتی دیارییکراوی هەیە، نە حکوومەتی هەیە، نە ئابووری خۆی هەیە، نە کیانی هەیە، نە لەشکری هەیە، نە زانستی هەیە، نە تەکنیکی هەیە و نە سەنعەتی هەیە، بەڵام وڵاتێکی پڕ لە کان و وزە و هێزی بەلاشی ئینسانی هەیە، کە هەر نەبێ دەکرێ وەک کەیلەی سیاسی و وەک هێزی کار سوودی لێوەرگیرێ، کرا لە وڵاتەکەی خۆی، دەنا لە وڵاتی

کلۆنیالیستەکان. گەر کەتە هەرەمەکیشیان بوو، ئەوە دەکرێ بکرێتە بازاڕی کاڵای مادی و مانەوەی ڕۆژئاوا، ڕێک وەک باشووری کوردستان، کە بێتە ویترینی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتی جیهان، کە ڕازێنەرەوەی ویترینەکان کوردەکان خۆیانن!

سیاسەتی حزبەکانی کورد لەو سەردەمەی کە تێیدا دەژی، سیاسەتی ڕزگارکردنی خۆی و وڵاتەکەی نییە. سیاسەتی هاوڕێیکردن لە گەڵ چواروڵاتەکەی دەوروبەریان و وڵاتانی ڕۆژئاوایە، کە کورد نەتەنیا تێیدا باڵا دەست نییە، بەڵکوو ژێردەستە. زیانی ئەم سیاسەتە بە سەرجەم کوردە و سوود و بەرژەوەندی بۆ چواروڵاتەکە و وڵاتانی ڕۆژئاوا. سیاسەتی بەرپەرچدانەوەی ئەم سیاسەتە قەژەی کورد، لە ناو کورددا بەدی ناکرێ. پێداگرتن لە سەر ئەم سیاسەتە، داهاتووی دیاریی بەدواوە نییە!
کورد گەر مێژووی ئەم جیهان و مێژووی خۆی نەناسێ و بە پێی ویست و پێداویستییەکان و بەرژەوەندی خۆی سیاسەت نەکا و دەزگای ئەمنییی سیاسی- دیپلۆماسی- نیزامی- ئیداریی- ئابووریی ساز نەکا و ستراتێژی دەربازبوون لە چوارچێوەی وڵاتانی داگیرکەریی خاک و خەڵک، دانەڕێژێ، لە جەغزیی تراژیک دەرناچێ!

کورد کێیە، کە بوو و کە دەبێ و داهاتووی کوێیە؟ ئایا خۆی لە کویلەتی ڕزگار دەکا و لە هەموو ئیمکانی ئەم سەدەیە بۆ پێکهێنانی کیانی خۆی کەڵک وەردەگرێ، یان چاوەڕێ دەمێنێ هەتا کەسێک پەیدا بێ، بە ناردنی پەیام بە ڕووحی نەتەوەکەی لە یەکێک لە ئەستێرەکانی نەناسراو؟!

برایم فەرشی
* لە زەربەی کتێبە جیددییەکانی مێژوو، جێگای کورد پارس گرتوویەتەوە، یان عەرەب و ترک!

کە جێت هیشتین – بە مەرگی

مـــاركس … شيعـــرى : عەبـــدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

پرسەيەك هات خۆى كرد بەنێو نيشتمانى پڕ لە ئازار و سوێى ژيان
باڵندەكان بۆ ساتێك لە فڕين وەستان
هەناسەكان تاساو تاساو سي□□كانيان جێدەهێشت و
تێكەڵ دەبـــوون بە بۆن و بەرامەى وشە و يـــادەوەرييە ڕەنگينەكـــانى
ڕۆژانى پێكەوەبوونمان
لە قەراغ ڕووبارى هەوڵ و تێكۆشان
غەم وەك هەورێكى ڕەش تاريك
سێبەرى خستە سەر ڕۆژەكانى تەمەن
ماتەميى بوو بە پۆلە ئەستێرەى درەوشاوەى شەوەكانى چاوەڕوانى و
دەست گەيشتن بە هيواكان
كە جێت هێشتين شەقامەكان دەيان پرسى و
دەنگيان دەگەيشتە ئاسمان
كارگەكـــان لەنێـــو پـــاپۆڕەى كرێكـــاران كـــز كـــز بەديـــار وێنەيەكـــى
هەڵواسراوى تۆ دامابوون
ڕێگاكان ماتتر لە جاران لەژێر پێ و هەنگاوى ڕێبوارەكانيدا
دەيانڕوانييە ئەو ئاسۆيەى كە تۆ پەنجەى ئومێدت بۆ درێژ كردبوو
كە جێت هێشتين ڕيز ڕيز كرێكاران هاتن
بە بێدەنگى كڵاوەكانيان لەسەريان داگرت و
بەڕيزەوە ل□ بەردەم گۆڕستانەكە وەستان
لە پێشوازى ئەو هەتاوەى كە تاريكايى قووت دەدا
ئەو ڕووبارەى گەرووى وشكى تێراو دەكرد
ئەو پێدەشتەى پڕ لە گوڵ لە گوڵزارەى جێى سەيرانگاى كرێكار بوو
ئەو شنەيەى كە ئارەقەى لەشى ماندووى كۆيلەيەكى دەسڕييەوە
ئەو ئاسمانەى جێى شەقەى باڵى باڵندەى ئومێد و هيوا و ئاوات بوو
ئەو باوەڕەى پۆڵا ئاسا ديوارەكانى غەريبيى و تەنيايى و گۆشەگيريى
تێكوپێك دەدا
ئەو دەستەى پڕ بوو لە خەون
ئەو چاوەى پڕ بوو لە ڕوانين
ئەو دڵەى پڕ بوو لە ئومێد
ئەو چرايەى پڕ بوو لە شەوق و لە شكۆ
كە جێت هێشتين ئيتر بووى بە خۆر بۆ ژيان
بۆ دەرد و زام بووى بە هەتوان

بووی بە ڕێگا بۆ گەیشتن بە ئاسۆ نزیک و دوورەکان
بووی بە شەبەق ل□ نێو دڵ و نێو باوەڕی
کرێکارە مەچەک تۆکمە و هەڵگری ئاڵا سوورەکان

ئازاری ٢٠١٧

نیشتیمان … هیوا سەعید

نیشتیمان چییە!
ئەو بازرگانە دزەیە
خۆراکی بەسەرچو دەفرۆشێ،
یان ئەو تەڕەفرۆشە فێڵبازەیە
تەرازوەکەی ناتەواوە،
یان ئەو نانەوا کەمتەرخەمەیە
نانی خاوم نەداتێ، هی سوتاوم دەداتێ؟

نیشتیمان چییە!
ئەو دراوسێیە بێباکەیە
لە ژورەکەم بمرم سەرێکم لێهەڵناکێشێ،
یان ئەو خزمە چەتەیە
کەسایەتی و
سامانم بە تاڵان تێدەگا؟

نیشتیمان چییە!
ئەو خاوەن خانوە چاوچنۆکەیە
لە نیوەی مانگەوە
تەنگی کرێیەکەم پێهەڵدەچنێ،
یان ئەو بەڕێوەبەرە بێهەستەیە
کاتژمێرێک لە کار دوابکەوم
هەموو ڕۆژەکەم بە نەهاتو دەژمێرێ؟

نیشتیمان چییە!
ئەو سیاسی□ درۆزنەیە
بەڵێنەکانی هەڵبژاردنی پێشوی بەجێنەهێناوە

بۆ هەڵبژاردنی ئەمجارە بەڵێنی دیکەم پێدەدا،
یان ئەو حیزبە خائینانەن
لە جەنگدا برایەکیان بە کوشتن داوم
براکەی ترم دەنێرن بۆ مفاوەزات؟

کەس پێم نەڵێ نیشتیمان خاکێکی بە پیتە
کەس پێم نەڵێ نیشتیمان ماڵە
کەس پێم نەڵێ نیشتیمان ئاسایشە

خاکی بەبێ هاوڕێ غوربەتە
ماڵی بەبێ خۆشەویست وێرا نەیە

نیشتیمان کام ئاسایشە؟
ئەو هەزار گوێیەی
گفتوگۆی من و هاوڕێیەکەم دەبیستێ،
یان ئەو هەزار چاوەی
تەماشای ماچی من و خۆشەویستەکەم دەکا!

لەزایەڵەی تۆفانێکدا … هاوار تەیب

ئەمشەو تکام ل□ تەمەنی فانیم کرد
بمدا تەوە دەست ڕۆژگاری ئاو!
بمکا تەوە بەسووی بانی ماڵێکی ڕابردوو
منارەی ئەم خەمە!
هەر بەڕۆح ئاو دەدرێ
و بەعیشق واڵا دەبێ
ببە فریاد ڕەسم ئەی ئەمەرگ….
ئەو دەمەی لەسنووری سەفەرتا پەسا پۆرتی
وڵا تێکی بێناونیشانم پێبەخشرا
ئیدی مەرگ بێدەنگ و ژیان بێمانا
هەر خۆم و
خۆم بەدەم داڵغەی بەیانی□و□

هەنووكە مقامێكی كریستاڵی دەیەوێ دیواری فیراق ببڕی و
مشتێك لەحیكایەتی مناڵیم
بباتـەوە بەردەرگای خانەقای ت□ بەكارێك!
جریوەی زەمەنێك
لەگۆشەگیریم
بخزێنێتە خەوی شیعرێكمەوە
خەراباتی ئەو هەموو نهێنییەم بەسپێدەیەكی ماڵئاوایی
خۆی بەدەم خۆیەوە شەرح دەكات
زایەڵەی سەحرایەك ل□ بێمروەتیم
عاشقانە ب□ بەرگی غەریبیم مەست دەكات
جەنگێك لەچاوەڕوانیم
ئەمداتە دەست چارەنووسی نیشتمانێك لەسەروەری و
زایەڵەی تۆفانێك لەیادەوەری
ئەوە قەدەرە دەستی ژیان دەگرێ و
چاوەڕوانی لەهاتنی ڕوونا كییەك
لەپاییزدا دەچێنێ و
لەهاویندا بارانێك لەبیاباندادەبارێنێ
لەخەونی جگەرگۆشەیەك ئەنفالكراودا
میهرەبانی شوێنپێی جەللادێك دەكاتە
ماڵێك بۆ ناسكی خەیاڵ.

ڕانیە
هاوار_تەیب

كـوردی هـائیم و حـەیران -9- … هێمن عومەر خۆشناو

هێشتا تەواو دەرگای دوكانەكەیمان لەڕێسمەنەبردبوو، هەر سەرمان بە ژوورێ داگرت، ئەو یەک پێ بڵندبوو و بەرەو پیرمانەوە هات.
سەلاممان كرد و، سەلامی لێستاندینەوە، هەر بە توركی فەرمووی لێكردین و بەخێری هێناین. ڕەفیقەكەم بە حەنەكەوە و بە كورمانجییەكی ڕەوان هەڵیدایێ:

-کوردی دزانی؟
-(بە تورکی):زۆر زمانان دەزانم، کورمانجی، زازاکی، تورکی، عەرەبی.
-(بە تورکی): ئەو هاوڕێیەشم کوردی عێراقە!
-یا اهلا وسهلا!
-ئەڤە کوردە، تو کرمانجی نزانی؟
-(بە تورکی)من هەموو زمانان دەزانم، بەڵام نەژادپەرست و ڕەگەزپەرست نیم!
-تو دزانی ئەڤە سۆرانە سۆران، نە کورمانجە.
-(بە تورکی) بەڵێ بەڵێ دەزانم سووریا نە.
جا وەرە فرمێسکی سەربەدراومان لە حەژمەتان کەرتک بە کەرتک نەبە، وەرە هەناسەت نەخنکێ و لە برای شیرینی خۆت ببیتە بێگانە و غەیرە دینیش!
تۆ بڵێی چ جۆی شانازییەک بێ، منێک خودێی سەر سۆران بە کوردی خولقاندوومی و گەل و میللەتی دیکەشی بە زمانی خۆیان، جارێ لە فرمێسکی مل قوتکراوی مەیان نەپرسی، چما باسکردنی نیعمەتی زمان، کە موجیزەی خودێیە، نەژادپەرستییە؟ ئاخر برالەی پشت و قەوەتم، کاکەی گەشت و هەناوم، تۆ بە زمانی غەیر بەرسقم دەدەیتەوە و هەر گاڤێ ئەز خۆ ب کورد دحەسبینم، تۆ دەمارت گرژ دەبێ و پێم دەبێژی:
من هەموو زمانێ دەزانم، لێ نەژادپەرست نیم!
تۆیەک، کە سەر و ڕدێنت لەو دونیایە پڕ لە فرمێسک سەربەڕدا سپی کردووە و ڕەندکەکی ساغ و سەلیمت دەناو چاواندا نەماوە، چما من بە نەژادپەرست دەزانی؟ هەر لە بەرئەوەی باسی موعجیزەیەکی ئەو خودایەم کردووە کە تۆ پێنج فەرزە 34جاران بە ڕووی موبارەکتەوە تەوێڵ و هەنیەتی بە دەخەیتە سەر عەردی؟

وەرە ئەی کوردی هائیم و حەیران، با وەکۆا دەنکە فرمێسکە شکێندراوەکانمان خڕوەکەین و جارەکی دیکە بە تێڕاییەتییان دەسنوێژەکی نوێ بشۆینەوە و ئەوجار تۆ پێشی من وەهێش خۆ بڕیتەوە و دوور بڕوانی دوور، تا جارەکی دی منێکی سۆرانی هاوپشت و هاوگەشت و هاوخوێنت لێ نەبێتە سووریانی.

ڕەخنەگری ئەکادیمی و خوێنەری ڕەخنەگر… هاوکار موسا

کارکردن لە ڕەخنەی ئەدەبیدا وردی و وریایی و پشوودرێژی زۆری پێویستە ، بەم شێوەیە لێکۆڵینەوەیەکی باش بەرهەم دەهێندرێت و ڕەخنەگر سەرکەوتوو دەبێ لە نوسینی ئەو بابەتەی دەستنیشانی کردوە.
زۆرێک لە نوسەرەکان کاری ڕەخنە دەکەن و زیاتریش بە ڕێگاوەن بە ئەم کارە، بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگ و شایانی قسە لەسەر کردنە ئەوەیە ئایا هەموو ڕەخنەگرەکان وەکوو یەکن؟ جگە لە ڕووی کارکردنەوە ،چونکە کارکردن بە ویست و ئازەزو و توانای ڕەخنەگرە سەبارەت بە بابەتەکە.

دەبێ هەردوو جۆرەکان بە باشی بناسینەوە و کارەکانی ئەم دووجۆرە نوسەرانە هەڵسەنگێنین، بە بڕوای خۆم نوسینی هیچ کام لەم دوو جۆرە ڕەخنەگرە هەڵە نین و ڕەتیان ناکەمەوە ، بەلکی زیاتر سەرنج دەدەم و سودیشان لەوە دەبینم و شێوازی کارکردنی ئەم دوو لایەنەم بۆ ئاشکار دەبێ.
خوێنەرە ڕەخنەگرەکان دەیانەوێ هەمیشە کاری زیاتر بکەن ،بەوەی زۆر پەلەیانە ،وەک چۆن شاعیری بەپەلەمان هەیە ئاواش ڕەخنەگری بەپەلەشمان هەیە، بەڵام ڕەخنەگرە ئەکادیمیەکان ورد و هێواش و لەسەرخۆن و بە چاوەکانیان سەیری هەموو شتێک دەکەن و هەموو ئەو کارانەی کە دەیکەن و هەوڵدەدەن ورترین چەمک و بابەتی پەیوەست بە لێکۆڵینەوە فەرامۆش نەکەن و سودی لێ وەرگرن، بە کەم و زۆزی بابەتەوە بەڵگەی بەرچاو دەهێننەوە ،واتە ڕەخنەگری ئەکادیمی بە شێوەیەکی زیاتر و بەرچاوتر قوتابخانە ڕەخنەییەکان و شەپۆڵەکانی ڕەخنە و مێتۆدەکان بەکار دێنێ و لەسەری لانادا و بەم شێوازە کارەکانی ئەنجام دەدا، کە بەڵگە و بنەما و سیماکانی قوتابخانە ڕەخنەییەکە کردوویەتی.

خوێنەری ڕەخنەگر زیاتر مەجازییە و پێڕەیەک یاخود بۆنێکی لایەنگیری لە نوسینەکانی بەدی دەکرێ، بۆ نموونە نوسەرێکی دیکە موقەدەس دەکا و بە نوسینەکانیدا هەڵدەڵێ و زیاد لە ڕادە گەورەی دەکا ،جا چ بە هۆی هەستی کەسی خۆیەوە بێ، یان بە هۆی شارچییەتی و ئەم شتانەی ڕێک لەناو دەی ئەدەب دەدا و کاریگەری نەگەتیق لەدوای خۆیەوە بەجێدەهێڵێ ،هەروەها بە شێوەیەکی بەرچاویش کاردەکاتە سەر بیرکردنەوەی خوێنەرەکان.

ڕەخنەگری ئەکادیمیش خاڵی نییە لەم لایەنگیرییە ، بەڵام بە ئەندازەی خوێنەری ڕەخنەگر نا، بەڵکی لە چوارچێوەیەکی بچوک و داڕێژراودا ، یـانی تـاکوو ئەو ئاسـتەی کە کـاری لێکۆڵینەوەکەی لەپێنـاو کەس فەرامۆش ناکا و متمانەی خوێنەر لەدەست نەدا و لە بەرهەمی هیچ کەسـێک نەدا بەپێـی مەزاجـی خۆی و گەڕان بەدوای واتـا لە دەرەوەی دەقدا ،وەک چۆن خوێنەرە ڕەخنەگرەکان دەیکەن.

خوێنەری ڕەخنەگر زۆر بە ڕەهایی و موتڵق دەنوسێ و سەرنجەکانی دەخاتەڕوو ، بەڵام ڕەخنەگری ئەکادیمی بە پێچەوانەوە.
هیچ کاتێک ڕەخنەگری ئەکادیمی نایەوێ ببێتە بەشێک لە کێشەکانی دەق و ئەمە بە خوێنەر جێدەهێڵێ!

بەڵام خوێنەری ڕەخنەگر زیاتر پەل دەهاوێژێ و زیاتر خۆی لە دەقەکە دەباتە پێوشەوە، بەم شێوەیەش لە مێتۆدی وەرگر نزیکتر دەبێتەوە یان ئیستاتیکای وەرگر.
ڕەخنەگری ئەکادیمی لە ڕێگای خوێندنەوە بەم پلەیە گەیشتووە ،هەموو بابەتەکی ڕەخنەی خوێندووە و پسپۆڕی تایبەتە بە ڕەخنەی ئەدەبی ، بەڵام خوێنەری ڕەخنەگر لە ڕێگەی ئەزموونی خوێندنەوەی خۆیەوە تێگەیشتووە، ئەمە واتای ئەوە نییە خوێنەری ڕەخەگر نەتوانێ بگاتە ئاستی ڕەخنەگری ئەکادیمی ، نەخێر،خوێنەری ڕەخنەگر هەیە زۆر لە ڕەخنەگرەکی ئەکادیمی پێشکەوتووترە و هۆشیانە بە پێچەوانەوە.
ڕەخنەگری ئەکادیمی دەست بە وشەوە دەگرێ و زیادە خەرجی ناکا لە وشەدا، بەڵام خوێنەری ڕەخنەگر بە پێچەوانەوە

موزیسـیانەکی کـورد لە کەنەدا کـارێک پێشکەش بە ئەیلان کـوردی دەکات

نەورۆز حەسـەن تەنیـا لە زانکۆی ویڵفریـد لۆورێ کۆنشێـرتێیەک بە پیانۆ و ئۆرکێسترا دەنوسێت و بیرۆکەکەی لە کارەساتی خنکانی ئەیلان کوردیەوە بونیاد دەنێت. کاتێک ڕۆژنامەی جارلی ئەبدو کاریکاتێرەکی لەسـەر ئەیلان بڵـاوکردەوەو تێـدا وا نیشانـدراوە کە ئەگەر ئەیلان

نەخنکایە دەبوێ پەنا بەرێکی سەرشێت، نەورۆز بیرۆکەی کارەکەی لەسەر ئەوە بونیاد ناوە کە با پێچەوانەی چارلی ئیبدو دەکرا ئێیلان ببیێتە پیانۆ ژەن. کارەکە لەلایەن Daniel Bartholomew-Poyser ڕابەری دەکرێت وSarah Kenter وەک پیانۆژەن کاری تێدا دەکات.
ڕۆژی ٢٣ ی ئەم مانگە لەلایەن Wilfrid Laurier University Symphony Orchestra و لەسەر هۆڵی Maureen Forester پێشکەش دەکرێت.

لینک و زانیاری تەواوی کۆنسێرتەکە لێرە دەبینرێت:
https://adc.wlu.ca/activedata/EventList.aspx?fromdate=3/1/2018&todate=3/31/2018&display=Month&type=public&eventidn=2660&view=EventDetails&information_id=7192

لانک لە فۆلکلۆر و هۆنراوەی کوردی دا … ڕەزا شوان

(لانک) و (بێشکە) دوو ناوی هاومانان، مەبەستێک دەگەیەنن، لەرک و جەلانیش دوو ناوی ترن، هەموویان شوێنی نووستن و ژێرکردنەوە و ئارام بەخشینن بە منداڵی کۆرپە، تەنها جەلانە نەبێت کە بە هەموو قۆناغەکانی منداڵی بەکاردەهێنرێت.. هەندێ جاریش بەپێی کات و شوێن و پێویست بەکارهێنراون و بەکاردەهێنرێن. لانک و بێشکە و هەلەرک بە نەرمی ڕادەژەنرێن، بەڵام جەلانی بایپێوەدەنرێت.
لانک کەرەستەیەکی ڕەسەنی داهێنان و دروستکراوی تایبەتی گەلی کوردە لە هەموو جیهان دا. مێژووی دروستکردن و بەکارهێنانی لانک لە کوردستان دا، زۆر کۆنە و دەگەڕێتەوە بۆ چەندین هەزار ساڵ بەر لە ئێستا، تا ئەمڕۆش لانک بایەخ و جوانی و ڕەسەنایەتی خۆی لەدەست نەداوە و لە زۆربەی ماڵەکانی کوردستان دا هەیە، دایکانی کوردمان بەکاری دەهێنن.. بوونی لانکیش لە ماڵان دا، گوزارشتە لە بوونی منداڵ لەو ماڵانەدا، منداڵیش بەرهەمی خێزانییە و مایەی خۆشی و شادی و درێژەدانە بە ژیان و مان و زۆربوونی وەچە و نەتەوە.
لانک یەکێکە لەو کەرەستە جوان و دێرینە بەرچاوانەی، کە

مۆزەخانەكانى كەلەپوورى كورديیان لە كوردستان دا رازاندۆتەوە و جێى سەرنج راكێشانى گەشتيارانى بيانييه□.

لانک لە زۆربەى جۆرى دارەكان دروست دەكرێت، بە تايبەتيش لە دارى (هەنار، هەنجير، قۆخ، بى، قەزوان، گوێز، توو، بەڕوو، كە ئەم دارانە لە دارستانەكان و لە چەمەكانى كوردستان دا زۆرن و بڕين و ريكخستنيشيان ئاسانە بۆ دروستكرنى لانک.
دەشێ وشەى (لانک) لە (لان) يا (لانە) ەوە وەرگيرابێت، كە بە واتاى (شوێن خەو) و پشوودان و حەسانەوە دێت.. دەوترێت لانەى شێر، دەوترێت لان يا لانە يا ه□□لانەى هەڵۆ، واتا شوێنى نووستن و حەسانەوەى، شير، هەڵۆ.. لانكيش شوێنى نووستنى منداڵ□ى كۆرپەيە.. با شرۆڤەكردن و ساغكردنەوەى ناوى (لانک) بۆ شارەزايان و پسپۆرانى زمانى كورديمان بهێڵينەوە، ئەوان ناوى لانک يەكلايى بكەنەوە.
هيچ ديمەنێك لە جيهان دا، ناگاتە ديمەنى ئەو دايكە ميهرەبانەى كە جگەرگۆشەكەى كردۆتە نێو لانكەكەى و بە نەرمى رايدەژێنێت و، بە دەنگە ناسک و شيرينە پڕ لە سۆز و خۆشەويستييەكەى، لاى لايەى و لۆرين بۆ دەكات، دەنگى تێكەڵ بە دەنگى تەقەى لانک و زڕەزڕى پۆيلە و تەكە و پەتكە و خڕوه□□□ى موتوموورو و كوژەكە و تەقەى خولخولۆكەى هەڵوسراوى شۆڕەوبووى قەد كەمەرى لانک و بێشكەى كۆرپەكەى دەبێت..
تێكەڵ بە دەنگى خڕەخڕى بازنگەكانى قۆڵە ناسكەكان و بە زرينگە زرينگى زەنگلۆكە و خرينگەى خڕخاڵەكانى پێيە ناسک و قنجەكانى كۆرپەكانيان دەبێتەوە.
شاعيرى نەمرى گەلەكەمان (فايق بێكەس) لە هۆنراوەى (دايک) دا دەڵێ:
بە لاى لاي□ گ□□رانى
رايژەندووم تا بەيانى
(لامارتين) دەڵێ:" جوانترين هۆنراوە لە سەرانسەرى جيهان دا، لاى لايەى دايكانە"
(بيكۆن) دەڵێ:" ئەو گۆرانييەى كە دايكمان لەسەر بێشكە بۆمان دەڵێت.. تامردن لە گوێچكەكانمان دا دەزرينگێتەوە"
(ناپليۆن) يش لە بارەى گەورەيى دايكەوە دەڵێ:" دايک بە دەستى راستى لانک رادەژێنێت.. بە دەستى چەپيشى جيهان رادەژێنێت"
حەزدەكەم دەربارەى لانكى كوردى، دەقى نووسينێكى، نووسەرى ناسراوى كوردمان دكتۆر (جەمشيد ئيبراهيم) كە كوردێكى هاو□□اتى ئەڵمانيا يە، بۆتان باس بكەم، كە لە بەروارى (١٥ى/ئەوگوست/ ٢٠١٢) دا، بە زمانى عەرەبى لە سايتى (الحوار المتمدن) دا، لەژێر ناوى (لانک – مهد الطفل الكردي) دا ب□ڵاوى كردۆتەوە.. پێم جوانە بۆ

دەوڵەمەندكردنی ئەم باسەمان، نووسینەكەی دكتۆر جەمشید وەرگێڕم
بۆ كوردی:
“لانكی منداڵی كۆرپەی كورد، بە هەموو جۆر و رەنگەكانییەوە، لە داری هەمەجۆرە دروست دەكرێت، بە تایبەتیش لە داری هەنار یا هەنجیر هەر وەكو لە گۆرانی كوردی و لە لای لایەی دایكی كوردی میهرەبان دا دەردەكەوێت، كە منداڵەكەی دەلاوێنێتەوە بۆ ئەوەی بنوێت.
هەروەها منیش دەمپرسی، بۆچی دایكی كورد منداڵە كۆرپەكەی بەم رادە بێبەزەییە لە جێگایەكی داردا، دەست و پێیەكانی بەند دەكرد؟ منداڵێك چۆن خەوی لێبكەوێت، كە نەتوانێت دەستەكانی و پێیەكانی ببزوێنێت؟ دەبێت چ پەندێك لە دوای ئەمەوە هەبێت؟
لە چەشنی (لانك) تا ئێستا لە كولتوورەكانی تردا بەرچاوم نەكەوتووە.. نازانم ئەم وشەیە لە كوێوە هاتووە، وەرگێڕانەكانیشی نازانم، دەشێ (لانە) بگرێتەوە یا شوێن، هەروەكو لە وشەی (لانە) دا دەردەكەوێت. وەڵامی ئەم پرسیارانەم دەست نەكەوت، تا ئەو كاتەی كە خانمە شارەزایەكی دەروونی كۆمەڵایەتی ئەڵمانی بە رێكەوت لە ماڵەكەم دا – لە ئەڵمانیا – ئەو لانكە بچكۆلانەیەی بینی، كە لە كوردستانەوە لەگەڵ خۆم دا هێنابووم.. سەرنجی راكێشا و لێیپرسیم: ئەمە چییە..؟ كاتی كە مەبەستەكەیم بۆ راڤەكرد، كە چۆن منداڵی كورپەی بەسزمانی كورد لە ناوی دا دەنوێت.. شارەزاكە سەیری دەكردم و بەزەیی بە بە نائارامی مندا دەهاتەوە و وتی: پێویستە منداڵ هەر لە كۆرپەییەوە فێری ئەو□ بێت، كە سنووری دەروونی و جووڵەیی و كۆمەڵایەتی خۆی رابگرێت.. نووستنیش بەم شێوەیە لە بنەڕەت دا، منداڵ فێری ئەوە دەكات بە شێوەیەكی گشتی رێز لە سنوور بگرێت.
ئایە ئەمە بەجێیە؟ من چاوەڕوانی ئەوەم لێدەكرد، كە پێی سەیربێت و ئەوە بڵێت كە دایكانمان نەزانن، نازانن زیانی توندبەستنی دەست و پێیەكانی منداڵی كۆرپەی نەرم و نۆڵ بەم شێوە رەقییە چییە، كە ئەو لە قۆناغی گەشەكردنی سەرتای دایە.. خانمە شارەزاكە ئەوەی بۆ سەلماندم، كە شێوازی سەرەتایی، كە بووە بە داب و نەریت، هەندێ جار باشترە لە شێوازی تازە، كە بڕوایان بەوەیە، لە كاتی نووستن نابێت ئازادی منداڵ كۆتبكرێت.. شارەزاكە ئەوەشی بۆ زیادكرد، دەشێ دایكی كورد شێوازی راست فێربووبێت، بێ ئەوەی كە بزانێت سوودەكانی چین.
ئەم قسانەی شارەزا ئەڵمانییەكە، كە (١٨٠) پلە بۆچوونی منی گۆڕی.. ئەوەم بە بیردا هات.. كە ئەوە لە دایكێكی بەسۆزی كورد ناوەشێتەوە، كارێكی ئەوەتۆ بكات كە زیان بە كچۆڵەكەی یا

کوێلەکەی بگەیەنێت.. جە ماچەکم لەسەر (لانک) کوردی شەقکرد..
ئەوەشم بە خەیاڵ هاتەوە کە من چۆن بە دەست و پێ بەستراوەوە لە
ناوی دا راکشاوم، دایکە میهرەبانەکەم بە لای لایەی پاکی کوردی،
هەواڵەی خەوەکی قووڵەی کردووم”
ئەگەرچی لە ئەمڕۆدا، بە هۆی تەکنەلۆژیای تازە و داهێنانی نوێوە،
دروست کردنی چەندی شێوەی مۆدێرزمی لانکیش هاتوونەتە ئاراوە..
بازاڕي شێوە ڕەسەنی لانکی کلاسیکی گەرم و گوڕەی نەماوە و کەین و
فرۆشتنی لانکی دار کزبووە.. بەڵام تا ئەمڕۆش لە هەموو شارەکانی
کوردستان دا، کەسانێکی وەستای ناسراوی لانک هەن کە لە باپیران و
باوکانیانەوە پیشەی لانک دروستکردنیان بۆ ماوەتەوە.. دەستبەرداری
دروستکردنی لانکی دار نەبوونە.. لە پاڵ دروستکردنی لانک بۆ
منداڵانی کۆرپە، هەر لە دار (لانکۆڵەی)ی قنجییش بۆ بووکە
شووشەکانی کچۆڵەکان دروست دەکەن.. هەندێ لەو لانکۆڵانە،
گەشتیارانی بیانی وەکو دیارییەکی جوان لە کوردستان دا، کەیویانە
و گەیشتوونەتە هەندێ لە شارەکانی ئەوروپا و ئەمریکا.

بە درێژایی بەیت و کۆپلە و گۆرانی فۆلکلۆری کوردیمان هەیە، کە
بەسەر لانک و بێشکە و هەلۆرک و جۆلانە و سەرلانک و دەسرازەی لانکی
منداڵ دا هەڵبەدراون.. و باس لەو دارانەش دەکەن کە لە کوردستان
دا، لانکیان لێ دروستکراون.. باسیش لە بەرزەدی و دەستڕەنگینی
وەستای دروستکردنی لانک لە شارەکان دەکەن.. بۆ نموونە ئەم
بەیتانەی خوارەوە بەسەر لانک یا بێشکە و سەربێشکە (سەرچاوکە) و
دەسرازەی لانکی منداڵ و وەستای لانکی منداڵ هەڵبەدراون:
داری لانـــــــــکی داری بـــــــــی یە
سەرچـــاوکەکەی چیت هـــــەوری یە
* * *
داری لانـــــــــکی داری قــــــــەخە
سەرچـــاوکەکەی چیت شلــــــــــەخە
* * *
داری لانـــــــکی دار هــەنــــــــــارە
کەمــــــــەی لانــکی بە بــزمــــــــارە
* * *
داری لانـــــــــکی بــەلالــــــــووکە
وەستای لانــکی لە کەرکــــــــــووکە
* * *
داری لانـــــــــکی داری گـــــــــیزە
کەمـــەی لانـــــــکی بە زریـــــــــزە

کوڕ لە مەمکان بۆ زیزە

* * *

داری ب□ش□ک□ی داری لاولاوە
وەستای کارگەی شێخی زەهاوە

* * *

وەستا دێنم ل□ □ تارانێ
لانک دروست کا بۆ چاو جوانێ

* * *

لانکت بۆ دەکەم لە داری قەزوان
دەیڕازێنمەوە بە شەوە و شیلان

* * *

لانک لە دار کەنێرێ
وەستا هات لە هەولێرێ
لانکی دروستکرد دوێنێ و پێرێ
رەوارەی لانکی کورتە
ناگاتە مەمکی مێرێ

* * *

لانکت بۆ دەکەم لە دار خورمایە
وەستات بۆ دەهێنم لەناو بەغایە

* * *

لانک□□ک□ی دار هەنارە
دەسرازەکەی لە کەژ مار□

* * *

لانکت بۆ دەکەم لە دار حەیزەران
خەوت لێبکەوێ تا بەری بەیان

* * *

وەستا دێنم لە سلێمانی
لانك دروست کات ب□ ث□مانی

* * *

لانک□□ک□ی دار ع□ن□ب□
لێوەی دیارە ماڵی کابە

* * *

لانک□□ک□ی داری گوێزە
سەرلانکۆڵەی چیت تەورێزە
غەوز لە عەجەم بی پارێزە

* * *

گۆرانی فۆلکلۆری بەسەر لانک دا:

باوترین و خۆشترین گۆرانی فۆلکلۆری کوردی کە بەسەر لانک دا هەڵدراون، گۆرانی (لانک لانکێیە) یە.. کە تا ئێستا چەند هونەرمەندێکی گۆرانیبێژی ناسراوی کوردمان ئەم گۆرانییەیان وتۆتەوە و تۆماریان کردووە، تێکست و میلۆدییەکەی فۆلکلۆری یە.. لەو هونەرمەندانەش کە ئەم گۆرانییەیان وتۆتەوە (مەزهەری خالقی، ناسری ڕەزای، مەرزییە فەریقی، خەلیل سدیقی، محەممەدی مامڵێ، حەسەن زیرەک، جەلال سەعید، بێژەن کامکار، کاروانی نەی، ئەیاز یوسف، محەممەد فەخری، ڕەزا نەزەری، زانا عەبدوڵڵا ،...)

ئەمە لەبەردا تەنها کۆپلەی یەکەمی گۆرانییەکەمان نووسیوە، کە وشەی (لانک)ی تێدایە.. ئەودوای کۆپلەکانی گۆرانییەکە لە لای هونەرمەندان کەمێ جیاوازی هەیە.. تەنانەت لە کۆپلەی یەکەمی گۆرانییەکەش دا، جیاوازییەکی زۆر کەم هەیە:

مەزهەری خالقی:

لانک لانکێیە
لانک لە دار کەنەرێ
وەستا هات لە هەولێرێ
لانکی دروستکرد دوێنێ و پێرێ
ڕەوارەی لانکی کورتێ
ناگاتە مەمکی مەرێ
ئەی ڕۆڵە سەر دە خەبی، باب مردووبی
شەو درەنگە بە جێ ژوانێ
جا ئەوە ڕۆژی ڕووناکە
هەموو عالەم دەیزانێ

مەرزییە فەریقی:

لانک لانکێیە
لانک لە دار هەنارێ
وەستا بێ لە تارانێ
لانکی دوست کا بە چاو جوانێ
دەڵێ لە لانەکە دا نانووم
دەبا بۆی سازکەین جێلانێ
جا ئەوە ڕۆژی ڕووناکە
هەموو عالەم دەیزانێ

لە هەندێ دەقی تردا، ئەم نیوە دێڕە (جا ئەوە ڕۆژی ڕووناکە) بەگۆی (جا) بووە بە (تاوە) بەم شێوەیە (تاوە ڕۆژی ڕووناکە).

لە لای یەکی تری مامۆستا مەزهەری خالقی دا، لە جێی (لانک) وشەی (هەلەرک)ی بەکارهێناوە:

رۆڵەی خۆشەویست ، بینای چاوم
هێزی ئەژنۆم و هیوای ژیانم
هەتا دێیتەوە هەر چاوەڕێتم
هەلۆرکی مناڵیت رادەژیێنم
حەسەن گەرمیانی:
لانکدار هات بەلامەوە
دڵخۆشی دەردی دامەوە
شاعیری نەمرمان مامۆستا (هەژار موکریانی) لە هۆنراوەی (لای لەیە)ی دا، کە هونەرمەندی خوالێخۆشبوومان (محەمەدی ماملێ) بە گۆرانی دەیڵێتەوە، دەڵێ:
لای لایە ، رۆڵە لای لایە
ئەمشەو بەزەییت بە مندا نایە
ژیربەرەوە رۆڵەی شیرین و جوانم
لە داخی لانک دەگری دەزانم
دەڵێی بۆ حەپسم بۆ دەستە بەستم!
بەو حەپسە من جەستە بەستم
لە نێو کورد نەبێ دەسرازە نیە
ئەو بەند و قفڵ و قەرازە چیە؟
کوڕم من بیرم لە تۆ زیاترە
دەسرازە و لانك ببێ چاترە
راستە تۆ نەوەی شێری ژیانی
نەوەی پاکی گەلی کوردانی
بەڵام چونکە ئەمڕۆ کورد بێکەسە
بەشیان لە دنیا کۆت و مەحبەسە
بۆیە دەتپێچم تا خووی پێ بگری
نەک تا من ماوم لە بەندا بمری
هەی لای لایە ، رۆڵە لای لایە
هەزار تێبینی دواڕۆژم لایە
لانکۆڵێ یەکی تری محەمەدی ماملێ:

لانک لانکۆڵێ
لانک ل□ ش□ت□□ بێزایە
وەستا بێ لە بەغدایە
لانکێ دروست بۆ ل□ی□لای□
د□ب□□ ب□□ی سازکەم جۆلانێ
لە لانکێ دا خەوی نایە
لە دەڤەری بادینانیش دا چەندین هونەرمەندی گۆرانیبێژی کوردمان

بەسەر لانک دا، بەیت و گۆرانی فۆلکلۆریان وتووە، ئەمە دێڕێکی یەکێکە لەو گۆرانییانەیە:

دادە لانکە بهێژێنە
لە کوڕە ساقا بخەوێنە

لەم کۆپلە هۆنراوەیەی خوارەوەدا کە (ناوی هۆنراوەنووسەکەیم بەرچاو نەکەوتووە) جەخت لەسەر ئەوە دەکات کە پێویست دایکانی هۆشیاری کوردمان، هەر بە کۆرپەیی جگەرگۆشەکانیان بە کوردستان پەروەری گۆشبکەن.. چاو بە نەخشەی کوردستانی داگیرکراودا هەڵبێنێن.. بە کوردستان بێنە گۆوگاڵ، کە گەورە بوون تۆڵە لە داگیرکەرانی کوردستان بکەنەوە:

خەریتەی هەموو خاکی کوردستان
دایک بە دەرزی و دەزوو و دروومان
بکێشێت لەسەر سەربێشکەی مناڵ
هەر بە کوردستان بێتە گۆوگاڵ
لە بێشکەی وایا چاو هەڵنەهێنێ
درۆیە هەستە و تۆڵە بسێنە

(لانک) یا (بێشکە) لە هۆنراوەی کوردی دا:

وەکو نموونە لە هۆنراوەی هۆنراوەنووسانی کوردمان لەسەر لانک.. ئەم هۆنراوەیەی شاعیری گەورە و نەمری گەلەکەمان کاک (شێرکۆ بێکەس) م هەڵبژارد، کە لەژێر ناوی (بێشکە) دایە.. بڕوانە کە شێرکۆ بێکەس، چەند بە جوانی و ناسکی و شیرینی پەیامە پڕ لە مەبەست و واتاکەی بە هۆنراوە دەستانی کوردمان دەگەیەنێت.. شێرکۆ بێکەس چوار بێشکەی سوور بە کۆرپەکانی کوردمان لە دار و لە تەختەکانی ئەو سێدارەیە دروست دەکات کە سەرۆک کۆماری کوردستان پێشەوای نەمرمان شەهید قازی محەمەد و هاوڕێکانیان، لە گۆڕەپانی چوارچرای (مەهاباد)ی پایتەختی کۆماری کوردستان دا پێیان لە سێدارە دران.. شێرکۆ بێکەس چوار بێشکە سوورەکە دەنێرێت بۆ (باکوور، ڕۆژهەڵات، باشوور، ڕۆژئاوای) کوردستان.. بێشکەکان دەسووڕێنەوە و ئەم ماڵە و ئەو ماڵە.. ئەم دەست و ئەو دەست دەکەن لە ماڵەکانی کوردستان دا، نەوەی لە دوای نەوەی تازەی کورد تێیان دا، بە بیر و بە ڕێبازی ئازادی و رزگاریخوازی شەهید قازی محەمەد گەش و پەروەردە دەکرێن.. بێشکە لەم هۆنراوەیەی شێرکۆ دا، هێمایە بۆ نەمری کورد و بۆ بیری کوردایەتی و کوردستان پەروەری.. ئەو پەیامەش بە داگیرکەرانی ڕەگەزپەرست و نەیارانی کورد و کوردستان دەگەیەنێت.. خەیاڵیان خاوە، گەر وابزانن بە لەسێدارەدانی قازی محەمەد چۆکیان بە گەلی کوردمان داداوە، یا

ب هیـــوایان کردووین و دـــتمان ل خبــات و ل قوربانیـــدان هگرتوو.. کورد هرگیز نامرت، نـو ل دوای نـوی تازی کوردمـان پگیشتـوون و پــدگن، ک درـــژ ب پـیـام و ب ربـــاز پــیـرزکی پشوای نمــر قـــازی محمد ددن.. ل ئمـدا ب هــزاران تکشر و دسزی کوردستان پرورمان، ک ل درچـووانی قوتابخـانی کوردایتی قازی محمدن.. گیانبخشانی درژ ب خباتی رزگاری کوردستان ددن.. ئمش دقی هنـراوی (بشـک)ی کاک (شرک بکس) ی همیش نمر:

ک لاشی ساردی چـواچرا
وکوو هـشووی سرما بــردوو
ل ســدار کـرانو،
دار.. بجــ ما،
هـژارانــی سـابـاخ بردیـان!
زســتانیش بوو نیانسووتــان!
لو دارانـ.. لو تختـانـ
چــوار بشکی سووریـان دروست کــرد؛
لــو رژو هتـا ئمــ،
ئو لانـــکان
هر ئگــــن،
ئــم مـــا.. ئــو مـــا
ئــم دســت.. ئــو دسـت
وریــان دگـرن
ئی نابیــنی هــزاران قــازی محمد لسر لــوتک وسـتاون و
چــک هـــئـبــن؟!

کورت فیــلمی کوردی (لانـــک) ب منداان:

هونرمندی لاوی کورمان کاک (زانیار لوتفی) خوندکاری ماستر ل بشی (سینما) ل زانکی تاران، برپرسی هونر ونییکانیش ل شاری (ســن) ل رژهـــاتی کوردســـتان، توانـــایکی بـــاشی ل درهنانی بواری شان وسینما دا هی.. تا ئستا چوار کورت فیلـمی ب منـداان ب زمـانی کـوردی درهـنـاو، لگ فیلمکـی دیکمنتاری دا.

کاک زانیار لـوتفی ب کورت فیـلمی (لانــک) ک فیلمک ب زمانی کوردی ب منداان، ل شانزمین فیستیفای نونتویی ساانی (ئیسپانیــــا) ک ل (١٦ی/ یــانوار/٢٠١٨) ل شـــاری (برگســی) بوچوو، بشداری کرد.. خـــاتی باشترین کــورت فیـلم و تابلی دیپلمای فیستیفاکیان ب کورت فیـلمی (لانــک) بخشی.. نیازیش

وایە ئەم فیلمە و شەش کورتە فیلمی تر کە بە زمانی کوردین بۆ منداڵان، لە ئەمساڵ دا لە هەشتەمین فیستیڤاڵی فیلمی منداڵان لە (هیندستان) نمایش بکرێت.. پیرۆزبایی و دەستخۆشی لە کاک زانیار لوتفی دەکەم و هیوادارم درێژە بەم خزمەتکردنی منداڵە بەنازەکانمان بدات.

حەزدەکەم خوێنەرانی ئازیز ئەوەش بزانن، کە لە بەرواری (٢٩/٦/٢٠١٤) دا، بابەتێکم دەربارەی (لای لایە)ی کوردی بڵاوکردەوە، بە ناونیشانی (لای لایە بەشێکە لە ئەدەبی منداڵان) کە چەند نموونەیەکم لە لای لایەی دایکانی کوردمان گوێبژێرکردووە.

(*) بۆ دەوڵەمەندکردنی ئەم نووسینەم، سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە:

١ـ (لانک) مهد الطفل الكردي ـ دكتور جمشيد ابراهيم ـ الحوار المتمدن ـ (٢٠١٢)

٢ـ چەند سایتێکی کوردی.

٣ـ چاوپێخشانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان ـ ڕەزا شوان ـ ٢٠١٥ ـ کەرکوک.

٤ـ ئەدەبی منداڵان ـ بە سەرپەرشتی : سەعدوڵڵا شێخانی ـ هەولێر.

٥ـ دیوانی هەژار موکریانی ـ بۆ کوردستان.

ڕەزا شوان

نەرویج: ١٥ی/ئادار/ ٢٠١٨